

SON YILLARDA TÜRKİYE-BİRLEŞİK KRALLIK (İNGİLTERE) İLİŞKİLERİ: İLİŞKİLERDE ‘ALTIN ÇAĞ’ DÖNEMİ Mİ?

TURKEY-UNITED KINGDOM (ENGLAND) RELATIONS IN RECENT YEARS: AN ERA OF ‘GOLDEN AGE’?

Yrd. Doç. Dr. Ozan ÖRMECİ*

ÖZ

Türkiye-Birleşik Krallık (İngiltere) ilişkileri, kamuoyunda hakkında pek fazla yazılıp çizilmemesine karşın, son yıllarda gayet iyi bir seviyeye gelmiş ve her iki tarafın da en üst düzey yöneticilerinin ifadesiyle ‘altın çağ’ını yaşamaya başlamıştır. İkili ekonomik ilişkilerin son yıllarda -küresel ekonomik krize rağmen- istikrarlı gelişimi, iki ülkenin birbirlerine destek veren AB politikaları, Orta Doğu’da cereyan eden gelişmelere karşı gösterilen benzer reaksiyonlar, Kıbrıs Sorunu bağlamında büyük ölçüde aynı çizgide buluşan yaklaşımlar, son dönemde Ukrayna ve Suriye’de gözlemlenen Rus saldırganlığına karşı geliştirilen ortak tehdit algılaması ve iki ülke arasında husumet yaratan spesifik bir konunun olmaması, bu olumlu ilişkilerdeki kilit faktörlerdir. Ayrıca İngiliz muhafazakârlığının Türkiye’deki sağ ve İslamcı hareketler açısından oldukça olumlu algılanan genel çizgisi de, son yıllarda her iki ülkede de muhafazakâr-sağ iktidarların bulunması bağlamında ilişkileri güçlendirici bir rol oynamıştır. Bu çalışmada, Türkiye-İngiltere ilişkilerini karakterize eden önemli konular, son 5-6 yıllık döneme odaklanılarak, medya taraması ve söylem analizi metotları kullanılarak analiz edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye-İngiltere İlişkileri, Türkiye-Birleşik Krallık İlişkileri, David Cameron, Kıbrıs Sorunu, Brexit.

Jel Kodu: F50

ABSTRACT

Although nothing extensively written so far, Turkey-UK relations reached a good harmony in recent years and entered into an era of ‘golden age’ according to top state officials in both countries. Intensification of bilateral economic relations -albeit global economic crisis-, cooperation concerning EU policies, similar reactions shown on both sides towards political developments in the Middle East, shared approach in the Cyprus Dispute, common threat perception against Russian expansionism in Syria and Ukraine and the lack of a specific issue that creates problems between two sides, are the main reasons of this progress. Moreover, the positive image of British conservatism in Turkish Islamic-rightist movements contributes a lot to the progressive nature of the bilateral relations in recent years. This study aims to summarize the main issues that characterize Turkey-UK relations in the last 5-6 years.

Keywords: Turkey-UK Relations, Turkey-England Relations, David Cameron, Cyprus Dispute, Brexit..

Jel Code: F50

* Beykent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ozanormeci@gmail.com

1. GİRİŞ

Dünyanın İmparatorluk geleneğinden beslenen iki önemli ve tarihsel gücü olan Birleşik Krallık (İngiltere) ve Türkiye arasındaki diplomatik ilişkiler, 1583 yılında İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu nezdinde atadığı ilk Büyükelçi olan William Harborne'un İstanbul'a gelmesiyle resmi olarak başlamıştır. Osmanlı Devleti de, bu atamadan yaklaşık iki asır sonra, Yusuf Ağâh Efendi'yi 1793 yılında Londra Büyükelçisi olarak atayarak bu ülkeye göndermiştir.¹ Birinci Dünya Savaşı başta olmak üzere, tarihsel süreç içerisinde zaman zaman düşman cephelerde yer almalarına karşın, Türkiye'nin 1923 yılında kurulan laik Cumhuriyet ile birlikte Avrupa siyasal sistemini ve Batı medeniyetini kendisine referans alması sayesinde, İngiltere'nin Türkiye'deki imajı oldukça pozitif olmuş ve siyasal ilişkiler de barış temelinde gelişmiştir. Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'nın ardından stratejik tercihini Batı bloğu içerisinde yer almak şeklinde yapması ve NATO ve Avrupa Konseyi gibi uluslararası kurumlara katılmasıyla beraber, ikili ilişkiler daha da güçlenmiştir. Haliyle, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Batı bloğunun siyasal ve askeri önderliğini Amerika Birleşik Devletleri'nin üstlenmesiyle Birleşik Krallık'la olan ilişkiler daha arka plana itilse de, Kıbrıs başta olmak üzere çeşitli ortak siyasal gündemler ve genel itibarıyla örtüşen çıkarlar nedeniyle, Türkiye-İngiltere ilişkileri bugüne kadar büyük sıkıntılar yaşanmadan ve sürekli olarak gelişerek ilerlemiştir. Bugün de, Türkiye'nin AB üyeliğine en çok destek veren Avrupa ülkesinin İngiltere olması, ikili ilişkilerde hâkim olan stratejik boyutu gözler önüne sermektedir. Ayrıca Transatlantik bağların her iki ülke siyasetinde de çok önemli rol oynaması, bu iki ülkeyi birbirlerine yakınlaştıran bir diğer faktördür.

Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı internet sitesinde de vurgulandığı gibi, "Türk-İngiliz ikili ilişkileri, tarihten gelen güçlü bağların da etkisiyle çok boyutludur".² İki ülkenin, NATO, Avrupa Konseyi ve G-20 üyeliği başta olmak üzere bazı uluslararası platformlarda beraber yer almaları ve birçok konuda ortak hareket etmeleri, iki ülkeyi birbirine yakınlaştıran en önemli etkenlerdir. Özellikle Türkiye'nin stratejik bir hedef olarak belirlediği Avrupa Birliği üyeliğine İngiltere'nin verdiği açık ve güçlü destek, son yıllarda bu ülkeye yönelik Türkiye'deki desteğin artmasına neden olmuştur. Bunun dışında, Kıbrıs Sorunu başta olmak üzere, iki ülkenin Orta Doğu ve dünya politikaları bağlamında da birbirleriyle zaman zaman kesişen gündemleri bulunmaktadır. Bu kesişen gündem konularına yaklaşımda, her iki ülkenin de birbirlerinin hassasiyetlerine özen gösterdiği ve dost ve müttefiklik ilişkisine uygun bir üslup ve hareket tarzının benimsendiği gözlemlenmektedir. Ayrıca sürekli olarak gelişen ekonomik ve kültürel ilişkiler, iki ülke ilişkilerinin sadece siyasal alanda kalmasını önlemekte ve devletleri olduğu gibi, halkları da birbirine yakınlaştırmaktadır.

Türkiye-Birleşik Krallık (İngiltere) ilişkileri, kamuoyunda hakkında pek fazla yazılıp çizilmemesine karşın, son yıllarda gayet iyi bir seviyeye gelmiş ve her iki tarafın da en üst düzey yöneticilerinin ifadesiyle 'altın çağ'ını yaşamaya başlamıştır. İkili ekonomik ilişkilerin son yıllarda -küresel ekonomik krize rağmen- istikrarlı gelişimi, iki ülkenin birbirlerine destek veren AB politikaları, Orta Doğu'da cereyan eden gelişmelere karşı gösterilen benzer reaksiyonlar, Kıbrıs Sorunu bağlamında büyük ölçüde aynı çizgide bulunan yaklaşımlar, son dönemde Ukrayna ve Suriye'de gözlemlenen Rus saldırganlığına karşı geliştirilen ortak tehdit algılaması ve iki ülke arasında husumet yaratan spesifik bir konunun olmaması, bu olumlu ilişkilerdeki kilit faktörlerdir. Ayrıca İngiliz

¹ "Türkiye-Birleşik Krallık İlişkileri", *Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ingiltere-siyasi-iliskileri.tr.mfa>.

² "Türkiye-Birleşik Krallık İlişkileri", *Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ingiltere-siyasi-iliskileri.tr.mfa>.

muhafazakârlığın Türkiye'deki sağ ve İslamcı hareketler açısından oldukça olumlu algılanan genel çizgisi de, son yıllarda her iki ülkede de muhafazakâr-sağ iktidarların bulunması bağlamında ilişkileri güçlendirici bir rol oynamıştır. Bu çalışmada, Türkiye-İngiltere ilişkilerini karakterize eden önemli konular, son 5-6 yıllık döneme odaklanılarak, medya taraması ve söylem analizi metotları kullanılarak analiz edilmeye çalışılacaktır.

2. YAKIN SİYASİ GEÇMİŞ

2010 yılının Mayıs ayında yapılan genel seçimler sonucunda İngiltere'de 13 yıllık sol iktidarın sona ermesi, İşçi Partisi'nin Türkiye'nin AB üyeliğine verdiği büyük destek nedeniyle başta Türkiye'de biraz endişeyle karşılanmıştır. Zira sosyal demokrat Tony Blair ve Gordon Brown iktidarları dönemlerinde Türkiye ile gayet iyi ilişkiler kuran Birleşik Krallık'ın, muhafazakâr bir yönetimin elinde, Almanya ve Fransa'daki sağ yönetimler gibi daha İslamofobiye dayalı ve Türkiye karşıtı bir çizgiye kayacağından endişe edilmiştir. Ancak uzun yıllar devam eden İşçi Partisi iktidarının ardından oluşan koalisyon hükümetini kuran Muhafazakâr Parti ve Liberal Demokrat Parti'nin de Türkiye'nin AB üyeliğine destek vermesi³, Ankara'daki endişe ortamını kısa sürede dağıtmış; dahası, adada iktidara gelen muhafazakâr-liberal koalisyon, Türkiye'deki İslamcı hükümetle özellikle ekonomi alanında örtüşen politikalar izlediği için, iki ülke arasında daha kapsamlı işbirlikleri için uygun bir ortam doğmuştur. Öyle ki, Birleşik Krallık'ın o dönemdeki Ankara Büyükelçisi Sir David Logan, "bir önceki Başbakan Gordon Brown zamanında ikili ilişkilerde bir yavaşlama olduğu"nu ve "yeni hükümet döneminde bunun değişeceğini" dahi söylemiştir.⁴

İlk kez 2010 yılının Temmuz ayı sonunda Ankara'ya resmi bir ziyaret gerçekleştiren İngiliz Başbakanı David Cameron, Türk muhatabı Recep Tayyip Erdoğan'la bir araya gelmiş ve ikili ilişkilerin tarihteki en iyi seviyesinde olduğunu belirtmiştir. Bu gezi kapsamında düzenlenen ortak basın toplantısında konuşan Erdoğan, iki ülkenin gelişen ticari ilişkilerine ve dış politikadaki benzer yaklaşımlarına dikkat çekmiş ve İngiltere'yi övmüştür.⁵ Aynı basın toplantısında, Cameron ise, Türkiye'nin hem Doğu, hem de Batı ile ilişkilerini geliştirmeyi amaçlayan çok boyutlu dış politika yaklaşımını övmüş ve ikili ilişkilerde "altın çağ"ın yaşandığı tespitini yapan ilk siyasetçi olmuştur.⁶ Bu ziyaret vesilesiyle imzalanan ve 2007 yılında Erdoğan ve Gordon Brown arasında imzalanan⁷ anlaşmanın güncellenmiş bir versiyonu olan "Stratejik Ortaklık Belgesi" (SOB) ise, ikili ilişkilerde geliştirilmesi planlanan alanları şöyle sıralamıştır; İkili İlişkiler, İkili Ticaret ve Yatırımlar, Türkiye'nin AB Üyeliği, Bölgesel İstikrar ve Barış, Kıbrıs, Savunma, Küresel Güvenlik, Küçük ve Hafif Silahların Yasadışı Ticareti, Yasadışı Göçle Mücadele, Enerji Güvenliği ve Düşük Karbonlu Yakıt Geleceği, Kültürlerarası Diyalog ile Eğitim ve Kültür.⁸ İkili ilişkilerin daha da geliştirilmesini ve bu kapsamda gelecekte karşılıklı ziyaretlerin arttırılmasını öngören bu anlaşma, özellikle karşılıklı ticaret ve yatırım konularında hızlandırıcı adımların atılmasını

³ Seçimlerin hemen ardından koalisyon tartışmaları yapıldığı dönemde, Muhafazakâr Parti'nin gölge Dış İşleri Bakanı William Hague, Türkiye'nin AB üyeliği sürecine etkin destek vereceklerini belirtmiştir. Bakınız; Ali Balcı (2011), "Türkiye-İngiltere İlişkileri 2010", Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://works.bepress.com/alibalcı/19/>, s. 355.

⁴ Ali Balcı (2011), "Türkiye-İngiltere İlişkileri 2010", Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://works.bepress.com/alibalcı/19/>, s. 356.

⁵ "Türkiye-İngiltere ilişkilerinde 'altın çağ'" (2010), *Hürriyet*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-ingiltere-iliskilerinde-altin-cag-15426304>.

⁶ "Türkiye-İngiltere ilişkilerinde 'altın çağ'" (2010), *Hürriyet*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-ingiltere-iliskilerinde-altin-cag-15426304>.

⁷ "Info Notes Political Relations" (2013), *Turkish Embassy in London*, 20.03.2013, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://london.emb.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=180168>.

⁸ "Türkiye-Birleşik Krallık İlişkileri", *Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ingiltere-siyasi-iliskileri.tr.mfa>.

taahhüt etmektedir. Erdoğan, Cameron'ın daveti üzerine 30-31 Mart 2011 ve 2012 Londra Olimpiyat Oyunları vesilesiyle 26-28 Temmuz 2012 tarihlerinde de İngiltere'yi ziyaret etmiş ve bu ziyaretlerin hepsi oldukça başarılı geçmiştir.⁹

2011 yılı Kasım ayında bu ülkeyi ziyaret eden dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, 1988'de resmi bir ziyaret gerçekleştiren 7. Cumhurbaşkanı Kenan Evren'den tam 23 yıl sonra İngiltere'yi ziyaret eden ilk Türkiye Cumhurbaşkanı olmuş¹⁰ ve Kraliçe II. Elizabeth'in 2008 yılında Türkiye'ye yaptığı ziyaretin iadesi niteliği taşıyan bu tarihi ziyarete, İngiliz ve Türk medyasında hayli yoğun bir ilgi gösterilmiştir.¹¹ Ziyaret kapsamında başta İngiltere Başbakanı David Cameron olmak üzere birçok üst düzey devlet görevlisi ve Kraliyet ailesi üyeleriyle görüşen Gül, İngiltere'ye Türkiye'nin AB üyeliğine verdiği destek nedeniyle teşekkür etmiş ve "iki ülke ilişkilerinin altın çağını yaşadığını" söylemiştir.¹² Cumhurbaşkanı Gül, bu gezisi sırasında layık görüldüğü Chatham House Ödülü'nü de Buckingham Sarayı'nda düzenlenen törenle almıştır.¹³ Yine bu ziyaret kapsamında, Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanı ve dönemin İngiliz Savunma Bakanı Philip Hammond arasında bir askeri işbirliği anlaşması da imzalanmıştır.¹⁴ Bu gezinin hemen ardından bazı temaslarda bulunmak üzere Trabzon'a gelen İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi David Reddaway de, Gül'e destek verir şekilde aynı ifadeleri kullanmış ve 2009 yılından sonra ticari ilişkilerde yüzde 40 seviyesinde bir artış olduğuna dikkat çekerek, "ilişkilerin altın çağını yaşadığını" söylemiştir.¹⁵

Cumhurbaşkanı Gül için düzenlenen Chatham House ödül töreninden bir kare

Kaynak: <http://www.abdullahgul.gen.tr/sayfa/ziyaretler/ingiltere-ozel/chatham-house/>

⁹ "Info Notes Political Relations" (2013), *Turkish Embassy in London*, 20.03.2013, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://london.emb.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=180168>.

¹⁰ Evren öncesinde Cumhurbaşkanı düzeyindeki son ziyareti ise 1967 yılında Cevdet Sunay yapmıştır.

¹¹ "Gül'den İngiltere'ye tarihi ziyaret" (2011), *NTV*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.ntv.com.tr/turkiye/gulden-ingiltereye-tarihi-ziyaret,HJXj2ZCrjEyk6ZEBKP3Ig>.

¹² "Türkiye-İngiltere ilişkilerinde 'altın çağ'" (2011), *BBC Türkçe*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/11/111123_gul_wednesday.shtml.

¹³ "Relations between Turkey and the United Kingdom", *Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-the-united-kingdom.en.mfa>.

¹⁴ "UK-Turkey relations and Turkey's regional role - Foreign Affairs Committee", *Parliament.uk*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201012/cmselect/cmfa/1567/156706.htm>.

¹⁵ "İngiltere ile Türkiye ilişkileri altın çağını yaşıyor" (2011), *Habertürk*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.haberturk.com/dunya/haber/696762-ingiltere-ile-turkiye-iliskileri-altin-cagini-yasiyor>.

2013 yılının sonlarına doğru ise, 2003 yılında El Kaide'nin İstanbul'daki İngiliz Konsoloslugu'nun da yer aldığı birçok noktada gerçekleşen toplu saldırıların 10. yıldönümünde Türkiye'yi ziyaret eden dönemin Birleşik Krallık Dış İşleri Bakanı William Hague, Suriye iç savaşını fırsat bilerek kontrolü zor olan uzun Suriye-Türkiye sınırını kullanan El Kaide ve IŞİD'e yakın cihatçı grupların önlenmesi için Türkiye'ye destek vermeye hazır olduklarını belirtmiştir.¹⁶ Arap Baharı sürecinde Orta Doğu'daki devrimci hareketlere sıcak yaklaşan her iki ülkede de, zaman içerisinde güvenlik endişelerinin ön plana geçtiği yeni bir yaklaşımın hâkim olmaya başladığı, bu ziyaretle birlikte daha görünür hale gelmiştir. Nitekim, Suriye'deki iç savaş ortamında, ilerleyen aylarda İngiltere açısından Suriye'deki Beşar Esad yönetimine karşı olan eleştirel tavrın dozu -aynı ABD ve Fransa gibi- düşerken, Irak-Şam İslam Devleti (IŞİD) adlı köktendinci terör örgütünün yaptığı katliamlar -dünya medyasındaki propagandanın da etkisiyle- ön plana çıkmış ve bu da, Suriye'deki Esad yönetimini tehdit algılamasının en tepe noktaya yerleştiren Türkiye'yi dış politikada zor bir duruma düşürmüştür. Buna karşın, Birleşik Krallık resmi makamlarından Türkiye'yi suçlayıcı açıklamalar yapılmamış, ancak zaman zaman İngiliz medyasında Türkiye aleyhine sert yazılar çıkmıştır.¹⁷ Cameron hükümeti ise, Türkiye'nin terör gruplarına karşı başlattığı sınır ötesi operasyonlarına destek vermiş; ancak operasyonun odak noktasının Kürtler değil, IŞİD olması gerektiğini söylemiştir.¹⁸

Ayrıca Birleşik Krallık Başbakanı David Cameron, 26-27 Temmuz 2014 ve 9-10 Aralık 2014 tarihlerinde Türkiye'ye iki resmi ziyaret daha gerçekleştirmiştir.¹⁹ İki gün süren bu ziyaretlerin ikincisinin sonucunda; Suriye'deki iç savaş sürecinde bu ülkede halkın tamamını temsil edebilecek bir hükümetin kurulması ve terör faaliyetlerine engel olunması konusunda görüş birliğine varılmış, Kıbrıs konusunda çözümü destekleyici pozisyonda bulunduğu belirtilmiş, Türkiye'nin AB üyeliği sürecine destek verilmiş ve ikili ticaret hacmini daha da arttırmak için çalışmalar yapılması konusunda mutabakata varılmıştır.²⁰

Ayrıca iki ülke arasında sivil diyalogu güçlendirmek ve kurumsallaştırmak amacıyla oluşturulan "Türk-İngiliz Tatlıdil Forumu" (*Turkey-UK Sweet Talk Forum*), 2011 yılından beri düzenlenmeye devam etmektedir. Forum'un eşbaşkanlıklarını üstlenen iki ülkenin önceki Dış İşleri Bakanlarından Yaşar Yakış ve Jack Straw, iki ülke ilişkilerini güçlendirmek için bu platformu bir vesile olarak kullanmışlardır.²¹ İlki İngiltere'de, ikincisi

¹⁶ İngiltere-Türkiye İlişkileri Gelişiyor mu?" (2013), *Amerika'nın Sesi*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.amerikaninsesi.com/content/ingiltere-turkiye-iliskileri-gelisiyor-mu/1795742.html>.

¹⁷ Türkiye'yi Suriye'de kimyasal saldırı düzenlenmesine yardımcı olmakla suçlayan son derece sert bir yazı için bakınız; Seymour M. Hersh (2014), "The Red Line and the Rat Line", *London Review of Books*, 17 Nisan 2014, Cilt 36, No: 8, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.lrb.co.uk/v36/n08/seymour-m-hersh/the-red-line-and-the-rat-line>. Bir diğer örnek için; "Robert Fisk: Türkiye Pakistan'ın yolundan gidiyor" (2015), *BBC Türkçe*, 28 Temmuz 2015, Erişim Tarihi: 22.02.2016, Erişim Adresi: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150727_fisk_kurtler.

¹⁸ "Cameron: Türkiye Kürtlere değil, IŞİD'e odaklanmalı" (2015), *Sputnik Türkiye*, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: <http://tr.sputniknews.com/turkiye/20150727/1016796642.html>.

¹⁹ Ziyaret öncesinde bazı değerlendirmeler için; Ozan Örmeci (2014), "British PM David Cameron Set to Visit Turkey This Week", *Uluslararası Politika Akademisi*, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/2014/12/08/british-pm-david-cameron-set-to-visit-turkey-next-week/>; Ünal Çeviköz (2014), "UK PM Cameron's agenda in his visit to Turkey", *Hürriyet Daily News*, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.hurriyetdailynews.com/Default.aspx?pageID=238&nID=75347&NewsCatID=396>.

²⁰ Bu konuda bir analiz için; Hacı Mehmet Boyraz & Metin Erol (2014), "David Cameron'ın Türkiye Ziyareti: Her Konuda Daha Fazla İşbirliği", *Uluslararası Politika Akademisi*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/2014/12/10/david-cameronin-turkiye-ziyareti-her-konuda-daha-fazla-isbirligi/>.

²¹ "No:224, 6 Ekim 2011, Türkiye-İngiltere Tatlıdil Forumu Hk." (2011), *Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: http://www.mfa.gov.tr/no_224_-6-ekim-2011_-turkiye-ingiltere-tatlidil-forumu-hk_.tr.mfa.

İstanbul'da, üçüncüsü Edinburgh'da düzenlenen²² bu etkinlik, siyasi elitleri kaynaştıran önemli bir siyasi ve kültürel faaliyet olarak ele alınmalıdır. Etkinliğin beşincisi, bu sene 11-13 Mart tarihlerinde Bath'da gerçekleştirilmiş ve Forum'a Türkiye Cumhuriyeti Başbakan Yardımcısı Mehmet Şimşek, Dış İşleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanı Binali Yıldırım ve Birleşik Krallık Dış İşleri Bakanı Philip Hammond gibi üst düzey isimler katılmışlardır.²³ Resmî bir platform olmamasına karşın Forum'a Türkiye'nin gösterdiği üst düzey ilgi, Türkiye Dış İşleri Bakanlığı tarafından Birleşik Krallık'a yönelik stratejik bakışın kanıtı olarak sunulmaktadır.²⁴

İki ülke arasında diplomatik faaliyetler farklı düzeylerde devam etmektedir. Örneğin, 2014 yılı Mayıs ayında Ankara'da Atılım Üniversitesi'nde bir konferans veren Birleşik Krallık Ankara Büyükelçisi Richard Moore, ikili ilişkilerin çok iyi seviyede olduğunu vurgulamış ve "en sevdiği bisküvilerin Türk malı olduğunu" söyleyerek, iki ülke arasındaki ekonomik entegrasyona esprili bir şekilde dikkat çekmiştir.²⁵ Mükemmel Türkçesi ile de dikkat çeken İngiliz Büyükelçi²⁶, -her iki ülkenin diplomatları gibi- ilişkilerin daha da iyileştirilmesi için çalışan sayısız kişiden birisidir.

Bunlara ek olarak, Avrupa Birliği bağlamında da ilişkiler -yavaş da olsa- gelişmektedir. Örneğin, 2016 yılı Mart ayında varılan anlaşma sonucunda, Avrupa Birliği Türkiye'ye Suriyeli mültecilerin Türkiye'de ağırlanmaya devam etmesi için ek destek sağlama sözü verirken, Türkiye'nin 72 kriteri yerine getirmesi durumunda Türk vatandaşlarının AB ülkelerine vizesiz geçiş yapabilmesi için de yeşil ışık yakmıştır.²⁷ Bu, Türkiye'nin yıllardır üzerinde ısrarla durduğu önemli bir adımın -Suriye iç savaşına bağlı koşulların zorlamasıyla da olsa- gerçekleşmesi demektir ve Türkiye'nin Avrupalı kimliğini -üyelik birçoklarına göre henüz kolay olmasa da²⁸- garanti altına almaktadır.

İki ülkenin siyasi ilişkileri açısından sorun olarak görülebilecek en önemli konu ise, 2016 yılı Şubat ayı sonunda Diyarbakır'a bir ziyarette bulunan İskoç milletvekili Natalie McGarry'nin -kısa süreliğine de olsa- gözaltına alınması olmuştur. Cep telefonunu kullandığı gerekçesiyle Türk Silahlı Kuvvetleri'nin terör örgütü PKK'ya operasyonlar düzenlediği bir dönemde polis tarafından 2 saatliğine gözaltına alınan McGarry, başına gelenlerin bu bölgede yaşanan sorunlara müdahale edilmesi gerektiğini gösterdiğini ifade

²² Yaşar Yakış (2013), "Turkish-UK 'Tatlıdil' Forum", *Today's Zaman*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: http://www.todayszaman.com/columnist/yasar-yakis/turkish-uk-tatlidil-forum_330173.html.

²³ "5. Türk-İngiliz Tatlıdil Forumu 11-13 Mart'ta Bath'da Gerçekleşecek" (2016), *Haberler.com*, Erişim Tarihi: 12.03.2016, Erişim Adresi: <http://www.haberler.com/5-turk-ingiliz-tatlidil-forumu-11-13-mart-ta-bath-8244861-haberi/>.

²⁴ "No: 61, 10 March 2016, Press Release Regarding the 5th Meeting of "Turkish - British Tatlıdil Forum"" (2016), *Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs*, Erişim Tarihi: 12.03.2016, Erişim Adresi: http://www.mfa.gov.tr/no_61_10_03_2016_press-release-regarding-the-5th-meeting-of_turkish_-british-tatlil%C4%B1dil-forum_.en.mfa.

²⁵ "Yeni Dönemde Türkiye - İngiltere İlişkileri" (2014), İngiltere Büyükelçisi Richard Moore'un Atılım Üniversitesi Konferansı, *Atılım Üniversitesi Kadriye Zaim Kütüphanesi*, Erişim Tarihi: 16.02.2016, Erişim Adresi: <http://kurumsal.library.atilim.edu.tr/libinstitucional/view/id/1870>.

²⁶ Bakınız; http://webtv.hurriyet.com.tr/haber/ingiltere-buyukelcisi-moore-turkiye-de-en-cok-korktugum-an_89498.

²⁷ Mustafa Aydın (2016), "Unsustainable agreement between Turkey and the EU", *Hürriyet Daily News*, 24 Mart 2016, Erişim Tarihi: 24.03.2016, Erişim Adresi: <http://www.hurriyetdailynews.com/Default.aspx?pageID=449&nID=96829&NewsCatID=468>.

²⁸ Bakınız; Nick Danforth (2016), "Erdogan's Epic Europe Trolling", *Foreign Policy*, 23 Mart 2016, Erişim Tarihi: 24.03.2016, Erişim Adresi: <http://foreignpolicy.com/2016/03/23/erdogans-epic-europe-trolling-eu-migrant-refugee-deal/>.

etmiştir.²⁹ Yine İngiliz akademisyen Chris Stephenson'ın Kürt siyasal hareketini temsil eden Halkların Demokratik Partisi'nin (HDP) Nevruz bildirimlerini dağıtırken gözaltına alınması ve sınır dışı edilmesi, iki ülke ilişkilerini olumsuz etkilemiştir.³⁰ Ayrıca Türkiye'de son dönemde artan özgür basına yönelik çeşitli tehdit ve saldırılar, tüm Avrupa'da olduğu gibi İngiltere'de de yakından takip edilmektedir. Örneğin, Suriye'ye yönelik Türk devletinin gerçekleştirdiği gizli bir silah sevkiyatı hakkında haber yapan iki önemli Türk gazeteci olan Can Dündar ve Erdem Gül, bu ülkede halen ömür boyu hapis cezasıyla yargılanmaktadır.³¹ Yine Fethullah Gülen cemaatine yakın *Zaman* gazetesine yapılan polis baskını ve bu gazetenin başına bir kayyum atanması, İngiliz basınında eleştirel bir biçimde yer almıştır.³² Son olarak, muhtemelen Türkiye'nin otoriterleşen yönetimi ve giderek artan İslami yönelimi nedeniyle, İngiliz Maliye Bakanı George Osborne'dan Türkiye'nin AB üyeliği konusunda olumsuz bir açıklama gelmesi dikkat çekmiştir.³³

İki ülke liderleri David Cameron ve Recep Tayyip Erdoğan

Kaynak: <http://www.haberturk.com/gunden/haber/1017547-cu-mhurbaskani-erdogan-cameron-ile-gorustu>

²⁹ “Scottish MP detained in Turkey talks of 'terrifying experience'”, *The Guardian*, 27 Şubat 2016, Erişim Tarihi: 28.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.theguardian.com/uk-news/2016/feb/27/scottish-mp-detained-in-turkey-talks-of-terrifying-experience>.

³⁰ Bu karar daha sonra düzeltilmiştir. Bakınız; “İngiliz akademisyen Stephenson hakkındaki sınır dışı kararı kalktı” (2016), *Diken*, 18.03.2016, Erişim Tarihi: 18.03.2016, Erişim Adresi: <http://www.diken.com.tr/ingiliz-akademisyen-hakkinda-sinirdisi-karari-kalkti/>.

³¹ “Turkish journalists face life in jail over Syria report” (2016), *BBC*, 27.01.2016, Erişim Tarihi: 07.03.2016, Erişim Adresi: <http://www.bbc.com/news/world-europe-35422357>.

³² “Zaman newspaper: Defiant last edition as Turkey police raid” (2016), *BBC*, 05.03.2016, Erişim Tarihi: 07.03.2016, Erişim Adresi: <http://www.bbc.com/news/world-europe-35735793>.

³³ “İngiltere: Türkiye'nin AB üyeliğini engelleyebiliriz” (2016), *NTV*, 13.03.2016, Erişim Tarihi: 13.03.2016, Erişim Adresi: <http://www.ntv.com.tr/dunya/ingiltere-turkiyenin-ab-uyeligini-engelleyebiliriz,1a4S2xJ5UkK5-gA3YmrIQa>.

3. EKONOMİK İLİŞKİLER

2014 yılı Dünya Girişimcilik Endeksi'nde dünyanın en girişimci 4., Avrupa'nın ise en girişimci ülkesi olarak ilan edilen³⁴ Birleşik Krallık'ta, özellikle muhafazakâr iktidar için, ekonomik ilişkiler ve ekonominin iyi yönetimi herşeyden önce gelmektedir. Ulusal çıkarlarını herşeyin üzerinde tutan Cameron hükümeti, son dönemde Çin Halk Cumhuriyeti³⁵ ve Mısır³⁶ gibi Batı'nın demokratik standartlarına pek de uygun olduğu söylenemeyecek ülkelerle bile yoğun ekonomik ilişkiler geliştirmeye çalışmaktadır. Hatta bu ülke, kısa bir süre önce, Çin'in öncülüğünde Dünya Bankası'na alternatif olarak kurulan Asya Altyapı Yatırım Bankası'na da katılma kararı almıştır.³⁷ Bu dış politik hamlelerin hepsinin temel amacı, Birleşik Krallık'ın ekonomik büyüme oranlarını arttırmak ve daha müreffeh bir toplum yaratmaktır. Zira 2008 küresel ekonomik krizinin etkilerini yakından hisseden İngiltere, 2009 yılında İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana en büyük ekonomik daralmayı (yüzde 4,9) yaşamış ve bu da İngiltere'de son derece tatsız hatıralar bırakmıştır. 2010 yılında, yeni hükümetiyle krizden çıkan ülkenin ekonomisi yüzde 1,3 oranında büyümüştür. 2014 yılında yüzde 3 oranında büyüyen ekonominin 2015 yılı için büyüme oranı tahmini yüzde 2,5'tir. 2014 yılı itibariyle ülkenin GSYİH'sı 2.950 milyar dolardır.³⁸ İlerleyen yıllarda da ekonominin yüzde 2-3 oranında büyümesi beklenmektedir.

İngiltere'nin Türkiye'ye bakışında ekonomik menfaat perspektifi fazlasıyla ön plandadır. 2010 yılında Downing Sokağı 10 numaradaki daha ilk günlerinde Türkiye'de TOBB'un düzenlediği bir etkinlikte konuşan Başbakan Cameron, "9 milyar doların üzerinde olan iki ülke arasındaki yıllık ticaret hacmini "önümüzdeki beş yıl içerisinde iki katına çıkarma çabasında" olduklarını ifade etmiştir.³⁹ Dış ticaret hacminin artırılmasına yönelik bu beklenti, Türk tarafının da öncelikleri arasında olmuştur. Örneğin, dönemin Türkiye Cumhuriyeti Devlet Bakanı Zafer Çağlayan, aynı yıl 17 Mart'ta Türkiye-İngiltere İş Formu Toplantısı'nda yaptığı konuşmada "Türkiye ve İngiltere arasındaki dış ticaret hacminin 2-3 yıl içinde 20 milyar doların üzerine çıkabilecek kapasitede olduğu" belirtmiştir.⁴⁰ Nitekim bu söylemleri desteklercesine, 2009'daki 9,4 milyar dolar olan dış ticaret hacminin 2010 yılında 11,9 milyar dolara çıkmış olması dikkat çekicidir.⁴¹

³⁴ "UK is 'most entrepreneurial' country in Europe" (2014), *The Telegraph*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.telegraph.co.uk/finance/yourbusiness/11241579/UK-is-most-entrepreneurial-country-in-Europe.html>.

³⁵ Kerry Brown (2015), "In George Osborne, Britain has a Driver for Engagement with China", *Chatham House*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <https://www.chathamhouse.org/expert/comment/george-osborne-britain-has-driver-engagement-china#sthash.537Bm20u.dpuf>.

³⁶ "İngiltere ve Mısır anlaştı" (2015), *Sputnik Türkiye*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://tr.sputniknews.com/avrupa/20151107/1018864850/ingiltere-misir-mutabakat.html>.

³⁷ "US anger at Britain joining Chinese-led investment bank AIIB" (2015), *The Guardian*, 13 Mart 2015, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.theguardian.com/us-news/2015/mar/13/white-house-pointedly-asks-uk-to-use-its-voice-as-part-of-chinese-led-bank>.

³⁸ "İngiltere: Genel Ekonomik Durum", *Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı*, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIiskiler/ulkeler/ulke-detay/yuzdeC4yuzdeB0ngiltere/html-viewer-ulkeler?contentId=UCMyuzde23dDocNameyuzde3AEK-160181&contentTitle=Genelyuzde20Ekonomikyuzde20Durum&_afLoop=2321271304255042&_afWindowMode=0&_afWindowId=blbio46o_1#!yuzde40yuzde40yuzde3F_afWindowIdyuzde3Dblio46o_1yuzde26afLoopyuzde3D2321271304255042yuzde26contentIdyuzde3DUCMyuzde2523dDocNameyuzde253AEK-160181yuzde26contentTitleyuzde3DGenelyuzde2BEkonomikyuzde2BDurumyuzde26_afWindowModeyuzde3D0yuzde26_adf.ctrl-stateyuzde3Dblio46o_25.

³⁹ Ali Balcı (2011), "Türkiye-İngiltere İlişkileri 2010", Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://works.bepress.com/alibalci/19/>, s. 367.

⁴⁰ Ali Balcı (2011), "Türkiye-İngiltere İlişkileri 2010", Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://works.bepress.com/alibalci/19/>, s. 367.

⁴¹ Ali Balcı (2011), "Türkiye-İngiltere İlişkileri 2010", Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://works.bepress.com/alibalci/19/>, s. 368.

23 Şubat 2015 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen Türkiye-İngiltere İş Forumu'na katılan dönemin Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanı Nihat Zeybekçi, Türkiye ve İngiltere'nin birbirlerini tamamlayıcı nitelikte ekonomiler olduğuna vurgu yaparak, Türkiye'nin genç ve dinamik nüfusu ile İngiltere'nin ortaklığında yalnızca Anadolu'da değil, Balkanlar, Afrika ve Asya'da da ortak projeler geliştirilebileceğine dikkat çekmiştir.⁴² Aynı etkinlikte konuşan İngiltere Ticaret ve Yatırım Bakanı Lord Livingston da, İngiltere'nin Türkiye'nin AB üyeliğine destek vermesi sürdüreceğini belirterek, Türkiye'de faaliyet gösteren 2500 civarındaki İngiliz firmasına vurgu yapmış ve ticaretin önündeki tüm engellerin kaldırılması gerektiğine dikkat çekmiştir.⁴³

Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı'nın verilerine göre (2014 yılı itibarıyla)⁴⁴; Türkiye'den İngiltere'ye yapılan ihracat 10 milyar dolar, ithalat ise 6 milyar dolar civarındadır. 16 milyar dolarlık toplam ticaret hacmi olan ikili ekonomik ilişkiler yakından incelendiğinde; Türkiye'nin İngiltere'ye tekstil ve hazır giyim ürünleri, elektrikli ve elektriksiz makineler, motorlu araçlar ve parçaları ve demir çelik ürünleri ihraç ettiği, İngiltere'den ise elektrikli ve elektriksiz makineler, otomotiv ve yan sanayi ürünleri, eczacılık ürünleri, demir çelik ile plastik ve plastikten mamul eşya ithal ettiği görülmektedir. Toplam ticaret hacminin birkaç yıl içerisinde rahatlıkla 20 milyar dolar seviyesine çıkarılabileceği anlaşılmaktadır. Türkiye İhracatçılar Meclisi'nin (TİM) 2013 yılı raporu incelendiğinde; Birleşik Krallık'ın Almanya ve Irak'ın ardından Türkiye ihracat pazarında yüzde 5,8'lik bir dilimi elinde tuttuğu⁴⁵ ve 3. sırada yer aldığı, ithalat konusunda ise yüzde 2,5 oranıyla ancak 11. sırada yer alabildiği⁴⁶ görülmektedir. Bu durum, özellikle ithalat alanında daha büyük mesafeler alınabileceğini göstermektedir.

Türkiye'deki yabancı sermayeli şirketler incelendiğinde ise; İngiltere'nin, -AB ülkeleri arasında- Almanya'nın (5991 şirket) ardından, 2760 şirket ile ikinci sırada yer aldığı görülmektedir.⁴⁷ British Airways, HSBC, Tesco, BP, Shell, Vodafone, Marks and Spencers, Harvey Nichols ve Commercial Union gibi birçok önemli İngiliz firması Türkiye'de faaliyet göstermektedir. Türkiye'nin önde gelen Vestel, Sabancı, Koç, Doğan ve Doğuş gibi sermaye grupları ve firmalarının da İngiltere'de önemli yatırımları bulunmaktadır.⁴⁸ Ekonomik ilişkilerin gelişmesinde faydalı bazı sivil toplum kuruluşlarına da burada parantez açmak gerekir. Örneğin, İngiltere dışında dünyadaki en eski ikinci İngiliz Ticaret Odası olma özelliği taşıyan Türkiye'deki İngiliz Ticaret Odası (BCCT)⁴⁹, 1887 yılında

⁴² "Türkiye-İngiltere Ekonomik İlişkileri İvme Kazanıyor", *DEİK*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: https://www.deik.org.tr/6016/TyüzdeC3yüzde9CRKyüzdeC4yüzdeB0YE_yüzdeC4yüzdeB0NGyüzdeC4yüzdeB0LTERE_EKONOMyüzdeC4yüzdeB0K_yüzdeC4yüzdeB0LyüzdeC4yüzdeB0yüzdeC5yüzde9EKyüzdeC4yüzdeB0LERyüzdeC4yüzdeB0_yüzdeC4yüzdeB0VME_KAZANIYOR.html.

⁴³ "Türkiye-İngiltere Ekonomik İlişkileri İvme Kazanıyor", *DEİK*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: https://www.deik.org.tr/6016/TyüzdeC3yüzde9CRKyüzdeC4yüzdeB0YE_yüzdeC4yüzdeB0NGyüzdeC4yüzdeB0LTERE_EKONOMyüzdeC4yüzdeB0K_yüzdeC4yüzdeB0LyüzdeC4yüzdeB0yüzdeC5yüzde9EKyüzdeC4yüzdeB0LERyüzdeC4yüzdeB0_yüzdeC4yüzdeB0VME_KAZANIYOR.html.

⁴⁴ "Türkiye-İngiltere Ekonomik İlişkileri İvme Kazanıyor", *DEİK*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: https://www.deik.org.tr/6016/TyüzdeC3yüzde9CRKyüzdeC4yüzdeB0YE_yüzdeC4yüzdeB0NGyüzdeC4yüzdeB0LTERE_EKONOMyüzdeC4yüzdeB0K_yüzdeC4yüzdeB0LyüzdeC4yüzdeB0yüzdeC5yüzde9EKyüzdeC4yüzdeB0LERyüzdeC4yüzdeB0_yüzdeC4yüzdeB0VME_KAZANIYOR.html.

⁴⁵ TİM (2014), "Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu 2014", Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: http://www.tim.org.tr/files/downloads/raporlar/tim_ekonomi_ve_dis_ticaret_raporu_2014.pdf, ss. 73-74.

⁴⁶ TİM (2014), "Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu 2014", Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: http://www.tim.org.tr/files/downloads/raporlar/tim_ekonomi_ve_dis_ticaret_raporu_2014.pdf, s. 126.

⁴⁷ "2 bin 760 İngiliz firması Türkiye'de" (2014), *Londra Gazete*, 27 Aralık 2014, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.londragazete.com/2014/12/27/2-bin-760-ingiliz-firmasi-turkiyede/>.

⁴⁸ Eda Akalın, "TÜRKİYE'DE İNGİLİZ TİCARET ODASI (THE BRITISH CHAMBER OF COMMERCE OF TURKEY - BCCT)", *TOBB*, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: http://www.tobb.org.tr/UlkeRehberi/Documents/Ulkeler/ingiltere/bcc_of_TR.pdf.

⁴⁹ Web sitesi için; <http://www.bcct.org.tr/>.

İstanbul'da yaşayan ve ticaret yapan bir grup İngiliz işadami tarafından kurulmuş ve bugüne kadar İngiltere ve Türkiye arasındaki ticaret ve yatırım ilişkilerinin geliştirilmesinde önemli rol oynamıştır. Her iki ülke kurum ve kuruluşları ile yakın ilişkiler içerisinde olan BCCT, ayrıca İngiltere dışında yaklaşık 70 ülkede faaliyet gösteren İngiliz Ticaret Odaları arasında Avrupa kıtasındaki İngiliz Ticaret Odaları Konfederasyonu'nun (COBCOE) bir üyesidir.⁵⁰

İlişkilerin turizm boyutu da oldukça önemlidir. Türkiye, Birleşik Krallık açısından, Fransa, İspanya ve ABD'nin ardından en cazip dördüncü turizm merkezi durumundadır. Birleşik Krallık'tan Türkiye'ye gelen toplam turist sayısı, 2013 yılında 2,5 milyonu geçmiştir.⁵¹ Nitekim 2010 yılı verilerine bakıldığında; İngiltere'nin, -Almanya (yüzde 15,35) ve Rusya'dan (yüzde 11,54) sonra- yüzde 9,98'lik oranla Türkiye'ye en fazla turist gönderen 3. ülke olduğu görülmektedir.⁵² 2014 yılı istatistiklerinde de benzer bir durum görülmektedir. Bu yıl içerisinde Türkiye'ye gelen İngiliz turist sayısı 2,6 milyona çıkarken, yüzdelik dilimde oran 7,06'ya kadar düşmüş, ancak Almanya ve Rusya'nın ardından 3. sıradaki konum korunmuştur.⁵³ Turizmin kültürel ilişkilere de katkısı düşünüldüğünde, bu (2,6 milyon turist), çok önemli bir sayıdır. Dahası, Kıbrıs'ta yerleşik olarak var olan Türk ve İngiliz kültürlerinin yarattığı sinerji, bu ülke ve halkları arasında özel bir bağ kurmaktadır. Buna ek olarak, Rusya-Türkiye ilişkilerinin bozulmasının turizm sektörüne de 2016 yılından başlayarak olumsuz yansiyacağı hesaba katılırsa, ilerleyen yıllarda Almanya, İngiltere ve Fransa'nın Türkiye turizm piyasasının en önemli ülkeleri olacağı açıktır.

Başbakan Ahmet Davutoğlu İngiltere'de

Kaynak: <http://www.gazetevatan.com/basbakan-davutoglu-ingiltere-basbakan-i-amerona-gorustu-906245-gundem/>

⁵⁰ Eda Akalın, "TÜRKİYE'DE İNGİLİZ TİCARET ODASI (THE BRITISH CHAMBER OF COMMERCE OF TURKEY – BCCT)", *TOBB*, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: http://www.tobb.org.tr/UlkeRehberi/Documents/Ulkeler/ingiltere/bcc_of_TR.pdf.

⁵¹ "Türkiye-Birleşik Krallık İlişkileri", *Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ingiltere-siyasi-iliskileri.tr.mfa>.

⁵² Ali Balcı (2011), "Türkiye-İngiltere İlişkileri 2010", Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://works.bepress.com/alibalci/19/>, s. 369.

⁵³ "Turist sayısında rekor!" (2015), *Milliyet*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.milliyet.com.tr/turist-sayisinda-rekor-ekonomi/detay/2002775/default.htm>.

4. KÜLTÜREL İLİŞKİLER

Birleşik Krallık ve Türkiye arasındaki kültürel etkileşimler uzun yıllara dayanmaktadır. İki ülke arasındaki siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiler Osmanlı döneminde başlamasına karşın, 20. yüzyıla damgasını vuran olay -hiç kuşkusuz- Çanakkale Savaşı'dır. Aslında İngilizlerden çok Anzak askeri birliklerinin yoğunlukta yer alması sebebiyle daha çok Avustralya ve Yeni Zelanda vatandaşlarının sahiplendiği bu tarihsel olay, yine de İngiltere-Türkiye ilişkileri açısından da sembolik ve önemlidir. Salgın hastalıklara, kanlı çarpışmalara, Mustafa Kemal Atatürk gibi yeni ve büyük bir liderin doğuşuna ve aynı zamanda iki ordu arasında savaş dışında yaşanan bazı sportmence olaylara da sahne olan bu tarihi savaş, her iki ülke halkının hafızasında da rakiplerinin kahramanlıkları ve mertlikleriyle yer etmesini sağlamış çok önemli bir olaydır. İki demokratik ve olgun toplum, bugüne kadar bu konuda çok doğru bir algı yönetimi yapmayı başarmış ve bu savaşı -aynı dönemde yaşanan 1915 Tehciri gibi bir diğer tarihsel olayı toplumlar arasında husumet yaratmak için kullanan Ermenistan gibi ülkelerin aksine- bir düşmanlık değil, dostluk aracı olarak kullanmak konusunda büyük başarı göstermişlerdir. Öyle ki, 2015 yılında düzenlenen Çanakkale Savaşı'nın 100. yıldönümü etkinliklerine, Birleşik Krallık'ı temsilen velihaht Prens Charles ve Prens Harry katılmışlar ve Türkiye'de sevgi gösterileriyle ve üst düzey ilgiyle karşılanmışlardır.⁵⁴

Birleşik Krallık'ın son yıllarda kendi Müslüman nüfusunu ve iç barışını da düşünerek Müslümanlara hoş gelebilecek bazı politikalar izlemesi, Türkiye'de -özellikle de uzun yıllardır iktidarda olan İslamcı çevrelerde- büyük sempati toplamaktadır. Bu ülkede yurt çapında yapılan orta öğretim sınavlarının tarihleri bu yıl (2016) Ramazan'a göre belirlenmesi, buna iyi bir örnektir.⁵⁵ Kıta Avrupa'sında İslamofobinin son yıllarda hızlı şekilde arttığı da dikkate alındığında, "Birleşik Krallık İslam dünyasında en olumlu karşılanan -ABD ile birlikte- Batılı ülkedir" tespiti rahatlıkla yapılabilir. Başbakan Cameron da, bu konuda özenli bir politikacı olarak Türkiye'de takdir toplamaktadır. Örneğin Cameron, her sene Ramazan ve Kurban Bayramı gibi zamanlarda basına açıklama yapmakta ve Müslümanların bayramını kutlamaktadır.⁵⁶ Buna karşın, Cameron'ın 2014 yılında yaptığı "İngiltere Hristiyan bir ülkedir" açıklaması⁵⁷, Türkiye ve dünyada şaşkınlıkla karşılanmıştır. Seküler geleneğin oldukça güçlü olduğu İngiltere açısından bu açıklama biraz garip bulunmuş; ancak pratikte dışlayıcı/ayrımcı politikalarla desteklenmediği de düşünüldünce, daha çok seçim öncesinde kullanılan popülist bir söylem olarak algılanmıştır. Ayrıca İngiliz muhafazakâr siyasetçi ve eski Londra Belediye Başkanı Boris Johnson'ın soyağacının Osmanlı'ya kadar uzanması ve Türk kökenli olması, bunu bilen kişilerde kendisine yönelik bir sempati uyandırmaktadır. İngiliz muhafazakârlığı, Hristiyanlık temelleri üzerine kurulu olmasına karşın, ilginç bir şekilde Türkiye'deki Sünni Müslüman çevrelerde hayranlık uyandırmaktadır. Yine Körfez ülkelerinde ve genel olarak Arap monarşilerinde de, İngiltere'ye ve özellikle bu ülkenin demokratik monarşik yapısına duyulan bir hayranlık hemen göze çarpmaktadır.

İngiltere-Türkiye ilişkilerinde son yıllarda kültürel açıdan somut bazı olumlu gelişmeler de yaşanmıştır. Örneğin, kısa bir süre önce Londra'da bir Yunus Emre Kültür Merkezi⁵⁸

⁵⁴ "Çanakkale ve Erivan'da 100. yıl anma törenleri" (2015), *BBC Türkçe*, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/04/150424_canakkale_1915_canli.

⁵⁵ "İngiltere sınav takvimini Ramazan'a göre değiştirdi" (2016), *BBC Türkçe*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160107_ingiltere_ramazan.

⁵⁶ "Kurban Bayramı 2015: David Cameron'un mesajı" (2015), *Gov.uk*, 23.09.2015, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: <https://www.gov.uk/government/news/eid-al-adha-2015-david-camerons-message.tr>.

⁵⁷ Birce Bora (2014), "İngiltere Hristiyan bir ülke' deyince...", 22 Nisan 2014, *Hürriyet*, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/ingiltere-hiristiyani-bir-ulke-deyince-26270512>.

⁵⁸ Web sitesi için; <http://londra.yee.org.tr/>.

açılmış ve bu kurum, İngiliz devleti ve toplumu tarafından oldukça sıcak şekilde karşılanmıştır.⁵⁹ Türkiye’de 1940 yılından beri faaliyet gösteren British Council⁶⁰ da, iki ülke ilişkilerine kültürel alanda katkı yapan önemli bir kurum olarak dikkat çekmektedir. Ankara ve İstanbul’da bulunan ofisleri aracılığıyla hizmet veren British Council, yalnızca İngilizce dilini öğretmekle sınırlı kalmamakta ve İngiliz kültürünün de Türkiye’de yaygınlaşmasına katkıda bulunmaktadır. Türkiye’de güç geçtikçe artan İngilizce eğitiminin de etkisiyle, genel olarak Batı (Avrupa ve Kuzey Amerika), özel olarak da İngiliz kültürü bu ülkede giderek yayılmaktadır. Özellikle genç nesillerde son yıllarda ortaya çıkan İngiliz hayranlığı dikkat çekicidir. Ne mutlu ki, Türk hükümeti bunu bir tehdit konusu değil, Avrupa ile bütünleşme kapsamında olumlu bir adım olarak görmekte ve başta AB yanlısı Cumhuriyet Halk Partisi olmak üzere tüm muhalefet partileri de buna destek olmaktadır. Ayrıca British Culture dil okulları da Türkiye’de hayli yaygın ve saygın durumdadır.

Eğitim alanında da, İngiltere, Türk öğrenciler açısından bir cazibe merkezi olmaya devam etmektedir. Türkiye’de yıllardır iktidarda olan AK Parti’nin üst düzey kadrolarında Abdullah Gül, Mevlüt Çavuşoğlu ve Mehmet Şimşek⁶¹ gibi İngiltere eğitilmiş kişilerin bulunması, bu noktada Birleşik Krallık’taki eğitim fırsatlarını ve faaliyetlerini daha da popüler hale getirmektedir. İngiltere’nin son yıllarda eğitim sektörünü ticari bir faaliyet kapsamında değerlendirmeye başlaması da, bu trendi güçlendirmektedir. Bir araştırmaya göre; Türkiye’den her yıl 30.000 civarında öğrenci lisans, yüksek lisans veya doktora eğitimi için İngiltere’ye gitmektedir. Bu, tüm dünya ülkeleri arasında Türk öğrencilerin en fazla -KKTC sayılmazsa- İngiltere’yi tercih ettiğini göstermektedir (ikinci sıradaki ABD için her yıl 25.000 öğrenci ortalaması var).⁶²

Kültürel ilişkilerin önemli bir boyutunu oluşturan sanat ve spora da muhakkak göz atmak gerekir. Spor alanında, İngiltere 1. futbol ligi olan Premier League’in özel bir konumu vardır. Türkiye’de çok sevilen ve izlenen İngiliz futbolu sayesinde, Manchester United, Arsenal ve Chelsea gibi İngiliz futbol takımlarının Türkiye’de de yüz binlerce taraftarı ve sempatizanı vardır. Özellikle Türk asıllı Alman milli futbolcu Mesut Özil’in İngiltere’de Arsenal takımının forması giymesi, bu futbolcu ve takımını Türk futbolseverler için özel bir konuma getirmiştir. Colin Kazım Richards, bir dönem Türkiye A milli futbol takımında forma giymiş ve İngiliz pasaportu da olan bir futbolcudur. Yine bir dönem Türkiye’de Beşiktaş’ı üç dönem üst üste lig şampiyonu yapan İngiliz teknik direktör Gordon Milne, Türkiye’de -özellikle bu takım taraftarlarıncaya- adeta kutsal bir şahıs olarak kabul edilmektedir. İngiliz şampiyon boksör David Haye de, KKTC pasaportunun olması nedeniyle, Kıbrıs Türkleri arasında ve Türkiye’de hatırı sayılır bir hayran kitlesine sahiptir.

İngiliz müziği ve sinemasına da Türkiye’de ciddi bir ilgi bulunmaktadır. Sinema alanında Hollywood’un gerisinde kalsalar da, İngiliz sinemasına Türkiye’de de azımsanmayacak bir ilgi vardır. Örneğin, Marksist İngiliz yönetmen Ken Loach’un Türkiye’deki sol çevrelerde kendine has bir hayran kitlesi bulunmaktadır. Daha önemlisi, Hollywood’a transfer olan Hugh Grant, Helen Mirren, Sean Connery, Daniel Craig, Jude Law, Benedict Cumberbatch, Kate Winslet, Anthony Hopkins ve Keira Knightley gibi Britanyalı sinema yıldızları, Türkiye’de İngiliz politikacılardan çok daha fazla tanınmakta ve gerçekten çok

⁵⁹ “UK-Turkey Relations and Turkey’s Regional Role” (2012), Government Response to the House of Commons Foreign Affairs Committee Report of Session 2010-12, Haziran 2012, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/32945/2012-jun-uk-turkey-relations.pdf.

⁶⁰ Web sitesi için; <http://www.britishcouncil.org.tr/>.

⁶¹ Kendisi aynı zamanda bir İngiltere vatandaşıdır. Bakınız; <http://www.milliyet.com.tr/2007/10/08/siyaset/axsiy02.html>.

⁶² “Türkiye’nin beyin gücü yurtdışında eğitime 1,5 milyar dolar harcıyor” (2015), *Milliyet*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.milliyet.com.tr/-turkiye-nin-beyin-gucu-egitim-2029136/>.

sevilmektedirler. James Bond serisi, zaman zaman Türkiye'de de geçen senaryoları sayesinde, bu ülkede çok sevilen bir filmidir. Müzik alanında ise, eşi bir Türk olan İngiliz şarkıcı Robbie Williams, son yıllarda Türkiye'de en sevilen yabancı pop müzik yıldızlarından biri olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca The Beatles ve Queen gibi gruplar da, yaşı daha ileri olan Türk müzikseverler için hala efsanevi müzik toplulukları niteliğindedir. Spice Girls grubu ile yakın geçmişte büyük bir çıkış gerçekleştiren İngiliz kadın pop yıldızı Geri Halliwell, bir dönem Türkiye'de yarışma programlarında hosteslik yapmış ve bu ülkede çok sevilen bir isimdir. Ayrıca İngiliz kadın şarkıcı Adele, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de son yıllarda büyük bir yıldız haline gelmiştir.

Edebiyat alanında da, Türkiye'de çok iyi tanınan bazı İngiliz yazarlardan söz edilebilir. Örneğin William Shakespeare, Ian Fleming, George Orwell, John le Carré, Rudyard Kipling, Graham Greene ve D. H. Lawrence, Türkiye'de kitapları rafların ve kütüphanelerin en ön sıralarında yer alan önemli edebiyatçılar olarak sayılabilir. En ünlü Kıbrıs romanı olan "Kıbrıs'ın Acı Limonları"nın yazarı olan Lawrence Durrell de, Kıbrıs Türkleri açısından önemli bir isimdir.

İngiliz araştırmacı ve akademisyenlerin inceleme kitapları da Türkiye'de büyük rağbet görmektedir. Örneğin, bir dönem Birleşik Krallık Başbakanı Tony Blair'e danışmanlık da yapan "yeni sol" teorisyeni İngiliz sosyolog Anthony Giddens'in "Sosyoloji" kitabı, yıllar içerisinde neredeyse Türkiye'deki tüm üniversitelerde okutulan bir ders kitabı haline gelmiştir. Ayrıca yine İngiliz akademisyen ve araştırmacılar tarafından yazılan Osmanlı-Türkiye tarihi, Birinci Dünya Savaşı ve Mustafa Kemal Atatürk konulu kitaplar, Türkiye'de çok sevilmeğe ve yüksek satış grafiklerine ulaşmaktadır. Bu gibi popüler kitapları yazan İngiliz akademisyen ve araştırmacılar arasında Lord Kinross, H. C. Armstrong, Andrew Mango ve Norman Stone gibi isimler ilk akla gelenlerdir. İngiltere'de Türkiye üzerine bilimsel araştırmalar yapan çeşitli kürsü, araştırma kuruluşları ve web siteleri de bulunmaktadır. Profesör Şevket Pamuk'un yönetimindeki *London School of Economics*'e (LSE) bağlı *Contemporary Turkish Studies* (Çağdaş Türkiye Çalışmaları) programı⁶³, *Research Turkey*⁶⁴ ve *CEFTUS (Centre for Turkey Studies)*⁶⁵ gibi düşünce kuruluşları ve *Changing Turkey in a Changing World*⁶⁶ gibi internet siteleri, bu bağlamda belirtilmesi gereken en önemli platformlardır. Şahsım, öğrencilerim ve meslektaşlarım tarafından kurulan *Uluslararası Politika Akademisi*⁶⁷ adlı internet sitesi de, genelde Avrupa, özeldiyse İngiltere siyasetini Türkiye'de tanıtan bir girişim olarak burada belirtilebilir.

İngiliz medya kuruluşlarına da, Türkiye'de özellikle son yıllarda İngilizce bilen nüfusun artmasına paralel olarak, daha yoğun bir ilgi gösterilmeye başlanmıştır. Bu alanda, *BBC*, en önde gelen ve beğenilen televizyon kanalı ve internet haber portalı olarak göze çarparken, Türkçe yayın yapan *BBC Türkçe*⁶⁸ de Türk vatandaşları ve öğrenciler tarafından yakından takip edilmektedir. *BBC Radyo*'nun da, eskisi kadar yoğun olmasa da, sadık bir dinleyici kitlesi mevcuttur. Gazeteler arasında ise, *The Sun*, *Daily Mirror*, *The Guardian*, *The Times* ve *The Independent* gibi günlük yayımlar, internet üzerinden yüksek tıklanma oranlarına ulaşmaktadırlar.

⁶³ Bakınız; <http://www.lse.ac.uk/europeanInstitute/research/ContemporaryTurkishStudies/Home.aspx>.

⁶⁴ Web sitesi için; <http://researchturkey.org/>.

⁶⁵ Web sitesi için; <http://ceftus.org/>.

⁶⁶ Web sitesi için; <http://changingturkey.com/>.

⁶⁷ Web sitesi için; <http://politikaakademisi.org/>.

⁶⁸ Web sitesi için; <http://www.bbc.com/turkce>.

Bunlara ek olarak, İngiltere’de yaklaşık olarak 350.000 civarında Kıbrıslı ve Türkiyeli Türk ve Kürt kökenli Türkiye Cumhuriyeti vatandaşının yaşadığı tahmin edilmektedir.⁶⁹ Bu rakamın içerisinde tahminen 150.000 civarında kişi Kıbrıs Türklerinden oluşmaktadır. İngiltere’deki Türkler ağırlıklı olarak catering sektöründe çalışmaktadır. Son yıllarda Türkler ve Kürtler arasında kimlik farklılaşmasına dayalı olarak etnik tansiyon da zaman zaman yükselbilmektedir. Konuyla ilgili araştırma yapan gazeteci Adem Yavuz Arslan’a göre; İngiltere’deki Türklerin medyası da çok renkli ve çok sesli bir nitelikte olup, yayımlanan gazeteler haftada yaklaşık 200.000 kişi gibi yüksek sayıda kişiye ulaşmayı başarabilmektedir.⁷⁰ Ancak bu yayın organları arasında, ayrılıkçı Kürt terör örgütü PKK’ya yakın bazı gazeteler de bulunmaktadır. İngiltere’deki Türklerin sosyal statüleri henüz çok yüksek olmasa da, devlete bağlılıkları ve yasalara saygıları nedeniyle kendilerine yönelen ırkçı motifli saldırılar ve stereotipiye dayalı etiketlemeler oldukça düşük seviyededir. “Kebabçı Türk” imajı, Türklerin catering sektöründeki ağırlığı nedeniyle İngiltere’de de hayli yaygın olsa da, bu durum diğer bazı etnik gruplara yönelik yaygın imajla karşılaştırıldığında, çok da kötü seviyede değildir. Öyle ki, 2011 yılında Türklerin yoğun olarak yaşadığı başkent Londra’da başlayan isyanlarda, Türk göçmenlerin polislin yapmadığını başararak saldırganları geri püskürtmesi, İngiltere’deki sağ çevrelerde büyük beğeni toplamıştır.⁷¹ Türkiye’de yerleşik olarak yaşayan İngilizlerin sayısı da hızla artmaktadır. Özellikle Muğla’nın Fethiye ilçesinde, bu bölgeye yerleşen on bine yakın İngiliz bulunmaktadır.⁷² Yerel halkla mükemmel uyumu olan bu kimselerin; evlerine Atatürk resimleri asmaları, cenazelerine rahiple birlikte imam davet etmeleri ve mezar taşlarına Türk bayrağı motifleri yaptırılmaları gibi jestler, Türk basınında da zaman zaman övgü konusu olmakta ve İngiliz sevgisini daha da arttırmaktadır.

Kültürel ilişkiler açısından Kıbrıs’ın da özel bir konumunun olduğu burada mutlaka söylenmelidir. Zira 19. yüzyıl sonlarında İngiltere’ye kiralanan ve Birinci Dünya Savaşı döneminde İngiliz kolonisi olan adada, İngilizler ve Türklerin onlarca yıllık birlikte yaşam pratiklerinin doğal bir sonucu olarak, iki etnik grup arasındaki kültürel etkileşim ve paylaşımlar üst seviyelere taşınmıştır. Bugün de, Kıbrıs’ın kuzeyinde, İngiliz ve Türkler barış ve huzur içerisinde bir arada yaşamaktadırlar. Bu vesileyle, yüzlerce İngiliz-Türk ailesi ve çeşitli iş ortaklıkları kurulmuştur. Güneydeki Rumların daha milliyetçi tutumlarının aksine, Kıbrıslı Türkler, İngilizlerle beraber yaşamaktan oldukça mutlu gözükmektedirler.⁷³ Hatta kısa bir süre önce, KKTC’de British University of Nicosia⁷⁴ adıyla -ilk kez- bir İngiliz üniversitesi de kurulmuştur. Ancak Türkiye’de henüz bir İngiliz üniversitesinin olmaması dikkat çekici bir eksikliklerdir.

⁶⁹ Adem Yavuz Arslan (2014), “Londra’daki küçük Türkiye”, *Aksiyon*, 13 Aralık 2014, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: http://www.aksiyon.com.tr/dunya/londradaki-kucuk-turkiye_514788.

⁷⁰ Adem Yavuz Arslan (2014), “Londra’daki küçük Türkiye”, *Aksiyon*, 13 Aralık 2014, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: http://www.aksiyon.com.tr/dunya/londradaki-kucuk-turkiye_514788.

⁷¹ “Türkler varken polise ne gerek var!” (2011), *Sabah*, 09.08.2011, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.sabah.com.tr/dunya/2011/08/09/turkler-varken-polise-ne-gerek-var>.

⁷² “İngilizlerin ikinci vatani Fethiye” (2011), *Sabah*, 28.03.2011, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: http://www.sabah.com.tr/turizm/2011/03/28/ingilizlerin_ikinci_vatani_fethiye_oldu.

⁷³ Burada 3,5 yıl süreyle yaşadığım KKTC’deki gözlemlerim sonucunda böyle bir kanaate vardığımı belirtmeliyim. Ayrıca bu konuda bir yazım için; <http://www.starkibris.net/index.asp?haberID=203844>.

⁷⁴ Web sitesi için; <http://www.bun.edu.tr/>.

5. İLİŞKİLERİN DIŞ POLİTİKA BOYUTU

A-) Türkiye'nin AB Üyeliği

Türkiye'nin AB üyeliğini en çok destekleyen Avrupa ülkelerinin başında Birleşik Krallık gelmektedir. UKIP (Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi) dışında İngiltere'deki bütün büyük partiler (Muhafazakâr Parti, İşçi Partisi, Liberal Demokrat Parti) Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecine destek vermektedirler.⁷⁵ Bu konuda daha Başbakan olduğu ilk günlerde bir açıklama yapan David Cameron, “*Bir NATO müttefikleri olarak Türkiye'nin Avrupa'ya savunmak için yaptıklarını ve bugün Avrupalı müttefiklerimizin yanında Afganistan'da yaptıklarını düşündüğümde, AB üyeliğine yönelik ilerlemenizin bugün olduğu şekliyle hüsrana uğratılabiliyor olması beni kızdırıyor. Bu konudaki görüşlerim nettir: Türkiye kamp alanını korusun ama çadıra alınmasın demenin yanlış olduğuna inanıyorum. AB üyeliğiniz ve Avrupa diplomasisinin en üst kademelerinde daha fazla nüfuz sahibi olmanız konusunda muhtemelen en güçlü destekçiniz olarak kalacağım. Bu, gerçekten son derece güçlü ve hırslı olduğum bir konu. Ankara'dan Brüksel'e uzanan yolu birlikte açalım istiyorum.*” şeklinde konuşmuştur.⁷⁶ Hakikaten de, Fransa ve Almanya gibi diğer AB lokomotifleri ile kıyaslandığında, İngiltere'de Türkiye'ye olan desteğin daha yüksek olduğu kolaylıkla görülebilecektir. Kasım 2009'da kamuoyuna duyurulan bir araştırmaya göre; İngilizlerin yüzde 51'i Türkiye'nin AB'ye üyeliğini desteklerken, yalnızca yüzde 37'si buna karşı çıkmaktadır. Aynı araştırmada çıkan sonuçlarda, Fransa'da karşı çıkanların oranı yüzde 62, Almanya'daysa yüzde 58 olarak saptanmıştır.⁷⁷ Bugün de İngiltere'deki Türk algısı, Fransa ve Almanya'ya kıyasla daha olumludur. Ancak İngiltere'nin AB politikalarına yön veren bir ülke olmaktan uzak durumda olması ve hatta son yıllarda AB'den ayrılma (Brexit) seçeneği üzerinde durması, bu konuda Türkiye'ye pazarlık masasında beklediği katkıyı sağlayamamaktadır.

Bu algılamalara uygun şekilde, Türkiye'deki İslamcı sağ Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) iktidarı, yakın tarihte Avrupa'daki merkez sağ partilerin oluşturduğu AB partisi olan Avrupa Halk Partisi (*European People's Party*) yerine, David Cameron önderliğinde yeni kurulan AECR'ye (*Alliance of European Conservative and Reformists*)⁷⁸ katılma kararı almıştır.⁷⁹ Bu karar, Türkiye'nin AB'ye üye olması durumunda, AB içerisinde İngiltere-Türkiye-Polonya ekseninde yeni bir güç odağının oluşabileceğini açıkça göstermektedir. Türkiye, bu şekilde, İngiltere ile olan yakın ilişkilerini kendi üyeliğine hararetle karşı çıkan Fransa ve Almanya'ya karşı bir koz olarak da kullanmaya çalışmaktadır. Gevşek bir birlikten yana olan İngiltere de, Türkiye'nin üyeliğini kendi stratejik hesapları açısından faydalı görmektedir. Sonuçta, Türkiye'nin AB üyeliğine İngiltere'nin verdiği destek ve AB üyeleri içerisinde Türkiye'nin İngiltere'ye yakın duruşu, dış politikada bu iki ülkeyi yakınlaştıran ilk önemli konudur.

B-) Kıbrıs Sorunu

İngiltere-Türkiye ilişkilerinde Kıbrıs Sorunu'nun daima özel bir konumu olmuştur. Yunanistan'la birlikte 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin garantörü olan bu iki devlet, son

⁷⁵ Ali Balcı (2011), “Türkiye-İngiltere İlişkileri 2010”, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://works.bepress.com/alibalci/19/>, s. 358.

⁷⁶ Ali Balcı (2011), “Türkiye-İngiltere İlişkileri 2010”, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://works.bepress.com/alibalci/19/>, s. 359.

⁷⁷ Ali Balcı (2011), “Türkiye-İngiltere İlişkileri 2010”, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://works.bepress.com/alibalci/19/>, s. 360.

⁷⁸ Web sitesi için; <http://www.aecr.eu/>.

⁷⁹ “Erdogan's AKP party joins Cameron's conservative political family” (2013), *EurActiv*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.euractiv.com/section/elections/news/erdogan-s-akp-party-joins-cameron-s-conservative-political-family/>.

yıllarda tarihsel husumetlerini geride bırakarak, Kıbrıs konusunda da birlikte hareket etmeye gayret göstermektedirler. İki ülke arasında 2010 yılında güncellenen Stratejik Ortaklık Belgesi'nde, Birleşik Krallık ve Türkiye'nin Kıbrıs konusunda "politik eşitlik temelinde iki bölgeli ve iki toplumlu bir federasyondan yana oldukları" ifade edilmiştir.⁸⁰ Kıbrıs, görünürdeki siyasal çekişmelerin ötesinde, aslında Birleşik Krallık ve Türkiye'nin askeri tesislerinin bulunduğu ve her iki ülkenin de Orta Doğu politikaları bağlamında çok önemli yeri olan adeta "yüzen bir uçak gemisi"dir. Nitekim bugün de, Birleşik Krallık, Kıbrıs'taki askeri üslerinden kalkan savaş uçaklarıyla IŞİD hedeflerini zaman zaman vurmaya devam etmektedir.⁸¹ (Türkiye'nin de adada askeri üsleri bulunmakta olup, bunlar 1974 müdahalesi sonrasında inşa edilmiş ve -Britanya üslerinin aksine- uluslararası hukuk güvencesinden yoksundur.)

Buna karşın, Birleşik Krallık'ın Kıbrıs'taki çözüm sürecine artık daha yoğun katkı sunduğu ve kesinlikle tıkaç rolü üstlenmek istemediği anlaşılmaktadır. Bu şekilde, İngiltere, AB içerisinde Rum ve Yunan lobisinin çalışmaları sonucunda kendisine yönelen eleştirilerden de kurtulmaktadır. Örneğin, yakın geçmişte basına açıklamalar yapan Birleşik Krallık'ın hâlihazırdaki Dış İşleri Bakanı Philip Hammond, önce çözüm halinde egemen askeri üslerinin de yer aldığı toprakların yarısını Birleşik Kıbrıs'a devretmeye hazır olduklarını⁸², daha sonra da -Kıbrıs'taki toplumların istemesi halinde- garantörlük haklarından feragat etmeye razı olduklarını belirtmiştir.⁸³ Kısa bir süre önce Kıbrıs'a gelerek her iki toplum lideri (Devlet Başkanı) Nikos Anastasiades ve Mustafa Akıncı ile de görüşen Hammond⁸⁴, bu konuda dengeli bir duruş sergileyerek tüm taraflardan övgü almaktadır. İngiltere, Kıbrıs Sorunu konusunda artık kendi ulusal çıkarlarının somut bir unsuru olan askeri üslerinin varlığına odaklanan ve iki toplum (Kıbrıslı Türkler-Kıbrıslı Rumlar) arasında taraf tutmayan bir çizgiye gelmiştir. Bu durum, Türkiye'de ve Kıbrıs'ta Kıbrıs Sorunu konusunda çözüm istemeyen çevreleri daha zor duruma sokmasına karşın, Türkiye'nin de son yıllarda Kıbrıs'ta çözüm yönünde güçlü bir irade ortaya koymaya başlaması, iki ülkenin Kıbrıs konusunda da dış politikalarının büyük ölçüde örtüştüğünü göstermektedir. Ancak Birleşik Krallık'ın aksine, Türkiye'nin adadaki garantörlük haklarından vazgeçmek yönünde bir irade beyanı, bugüne kadar hiç olmamıştır. Dahası, Kıbrıslı Türklerin de Türkiye'nin garantörlüğünün yer almadığı bir diplomatik çözüme ne ölçüde sıcak bakacakları son derece tartışmalıdır. Bu nedenle, Kıbrıs konusunda Türk-İngiliz ilişkileri çok yakın olmakla birlikte, çıkarlar yüzde yüz örtüşmemektedir.

C-) Arap Baharı ve Orta Doğu Politikaları

Tarihsel olarak Orta Doğu politikalarında oldukça önemli bir yeri olan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması ile ABD ve Sovyetler Birliği'nin bölgeye girişi arasındaki dönemde -Fransa ile birlikte- bu bölgeye kısa bir süre yön veren İngiltere, Soğuk Savaş'ın ardından yine siyasi, ekonomik, kültürel ve istihbarata dayalı faaliyetleriyle bu bölgede etkili olmaya çalışmaktadır. Ancak ABD ile birlikte girişilen 2003 Irak Savaşı'nın neden

⁸⁰ Ali Balcı (2011), "Türkiye-İngiltere İlişkileri 2010", Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://works.bepress.com/alibalci/19/>, s. 357.

⁸¹ "Britain carries out first Syria airstrikes after MPs approve action against Isis" (2015), *The Guardian*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.theguardian.com/world/2015/dec/02/syria-airstrikes-mps-approve-uk-action-against-isis-after-marathon-debate>.

⁸² "İngiltere'den, Kıbrıs'taki Üssü Devretme Önerisi" (2015), *Star Kıbrıs*, 24.11.2015, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.starkibris.net/index.asp?haberID=217271>.

⁸³ "İngiltere garantörlükten vazgeçmeye hazır" (2016), *Kıbrıs Gazetesi*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.kibrisgazetesi.com/?p=761064>.

⁸⁴ Hammond-Akıncı görüşmesi ardından yapılan bir televizyon yorumu için; <https://www.youtube.com/watch?v=SPb2X7YexcA>.

olduğu kötü imaj ve olumsuz sonuçlar⁸⁵, İngiltere'yi bu konuda son derece temkinli adımlar atmaya yönlendirmektedir.

Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde 2011 yılında başlayan ve demokratikleşme umutlarını yeşerten Arap Baharı sürecinde, diğer Müslüman toplumlara örnek olması için "Müslüman Demokrat" veya "İlmli İslami" çizgideki bir rol model siyasal hareket olarak sunulan Türkiye'deki AK Parti yönetimine oldukça büyük önem atfeden Birleşik Krallık, buna karşın, bazı raporlarda da belirtildiği üzere⁸⁶, Türkiye demokrasisinin Kemalist otoriter modernleşme geleneği ve güçlü merkezi devlet yapısı gibi Arap devletlerinden farklılıkları ve dışlayıcı milli kimlik, çoğunlukçu siyasal kültür, kısıtlayıcı seçim sistemi, gelişmemiş sivil toplum, cinsiyet eşitsizliği, Kürt Sorunu ve insan hakları ihlalleri gibi Batılı demokrasilere kıyasla ciddi eksikliklerinin de daima farkında olmuştur. Bu nedenle, Arap Baharı'nın Tunus'taki başarılı geçişin ardından Libya, Mısır ve Suriye'de beklenen seviyelere gelememesi neticesinde, İngiltere'de frene basılmış ve Orta Doğu'da statükonun korunmasına yönelik daha temkinli bir dış politika izlenmeye başlamıştır. Bir benzeri ABD, Fransa ve diğer Batılı ülkelerde de görülen bu durum, tüm dış politikasını Suriye'deki Esad yönetiminin çökmesi ihtimali üzerine kuran Türkiye'yi zor bir konuma sokmuştur. Şimdilerde, İngiliz dış politikasında Suriye iç savaşı konusu ağırlığını korumakla birlikte, zaman zaman Kıbrıs'taki üslerden kalkan uçakların gerçekleştirdiği bombalamalar dışında, IŞİD'le aktif mücadele etmek için bölgeye kara birlikleri göndermek konusunda yoğun bir istek görülmemektedir. Fransa ve ABD'de de görülen bu isteksizlik, sonuçta Rusya'ya yeniden Orta Doğu coğrafyasında etkin bir aktör haline getirmeyi başarmıştır. Ancak bu durum, Suriye Kürtleri ve Esad yönetimiyle ortak hareket eden Rusya'nın tavrı nedeniyle net bir şekilde Türkiye'nin çıkarlarının aleyhine olduğu için, Türkiye, yakın gelecekte ABD ve Birleşik Krallık gibi müttefiklerinin Suriye konusunda daha aktif olmalarını isteyebilir. IŞİD nedeniyle artan güvenlik riskleri (Paris saldırıları da burada hesaba katılmalı) ve giderek daha vahim hale gelen Suriyeli göçmen krizi, bu açıdan Türkiye'nin pozisyonunu güçlü hale getirmektedir. Bu noktada ise, Kürtlerin durumuna bakış, ABD ve İngiltere ile Türkiye arasında önemli bir fay hattı olacaktır. Bu durum, daha şimdiden Suriye Kürtlerinin oluşturduğu ve PKK terör örgütünün Suriye kolu olan PYD örneğinde ve Akdeniz'e doğru bir Kürt koridoru açılması tartışmalarında kendisini göstermektedir.⁸⁷

İran'la -kendisinin de dâhil olduğu- P5+1 ülkeleri arasında yapılan nükleer müzakerelerin başarıya ulaşmasının ardından bu ülkeye -aynı Fransa gibi- hızlı bir çıkarma yapan İngiltere, önce Tahran'daki Büyükelçiliğini yeniden açmış⁸⁸, sonrasında da İran'a ekonomik -özellikle bankacılık sektöründe yoğunlaşan- yatırımlara başlamıştır⁸⁹. Bu konuda da, Türkiye'nin Cumhuriyet tarihi boyunca takip ettiği dış politika çizgisiyle İngiltere arasında -İran'ı uluslararası sisteme entegre etmek konusunda- bir uyum

⁸⁵ "İngiliz Dış Politikasının Ortadoğu İkilemi" (2013), *Uluslararası Politika Akademisi*, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/2013/09/17/ingiliz-dis-politikasinin-ortadogu-ikilemi/>.

⁸⁶ Fadi Hakura (2011), "UK-Turkey Relations and Turkey's Regional Role", *Chatham House*, Eylül 2011, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Research/Europe/0511pment_hakura.pdf, ss. 5-6.

⁸⁷ Bakınız; "İngiltere Büyükelçisi: PYD'yi PKK ile aynı görmüyoruz" (2015), *T24*, 10 Ağustos 2015, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: <http://t24.com.tr/haber/ingiltere-buyukelcisi-pydyi-pkk-ile-ayni-gormuyoruz.305731> ve "Erdoğan'dan ABD'ye 'PYD' tepkisi: Bu nasıl ortaklık?" (2016), *BBC Türkçe*, 10 Şubat 2016, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/02/160210_erdogan_abd.

⁸⁸ "Britain to reopen embassy in Tehran this weekend after four years" (2015), *The Guardian*, 20 Ağustos 2015, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.theguardian.com/world/2015/aug/20/britain-to-reopen-embassy-in-tehran-after-four-years-iran>.

⁸⁹ "İngiltere bankacılık sektöründe İran'la işbirliği yapmak istiyor" (2015), *Sputnik Türkiye*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://tr.sputniknews.com/ekonomi/20150823/1017287199.html>.

gözükmektedir. Ancak Türkiye'nin son dönemde Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleriyle Sünni İslam çizgisinde politikalar geliştirmeye başlaması, Şii dünyanın lideri İran İslam Cumhuriyeti ile mezhebe dayalı bir rekabeti kaçınılmaz olarak gündeme getirdiği için, bu noktada mutlak bir uyum sağlanması her zaman mümkün olmayabilir. Aslında Birleşik Krallık da, büyük resme bakıldığında Sünni Müslüman dünyası ile daha yakın ekonomik ve siyasi ilişkiler içerisindedir. Ancak Türkiye gibi nüfusunun büyük çoğunluğu Müslüman olan bir ülke olmadığı için, İngiltere, bu konuda daha rahat ve salt ulusal çıkarları doğrultusunda hareket edebilmektedir. Türkiye ise, çok yoğun Sünni Müslüman nüfusu ve giderek aşman laik sistemi nedeniyle, bu konuda halk iradesini de düşünerek hareket etmek zorunda ve İran'ın Şii yayılcı politikalarına karşı zaman zaman tepki vermek zorundadır. Ancak bu tepkilerin kapsamı ve yoğunluğu, iki ülke ilişkileri için son derece önemli ve belirleyici olacaktır.

Genel olarak Orta Doğu, özel olarak da Körfez ülkeleriyle çok yakın ekonomik ilişkileri olan İngiltere, bu bölgeye yönelik olarak daha çok ekonomik menfaat temelinde hareket etmektedir. Ancak ABD'de 2016 yılında gerçekleştirilecek olan Başkanlık seçimlerinin ardından, bu ülke tarafından Orta Doğu'ya yönelik daha aktif askeri politikalar geliştirilirse, İngiltere'deki hükümetin de buna eklenmesi mümkün olabilecek gibi gözükmektedir. Zira kısa bir süre önce Bahreyn'de yeni bir donanma üssü elde eden Birleşik Krallık⁹⁰, bölgeye yönelik ilgisini kaybetmediğini her fırsatta göstermektedir. Bu bağlamda, Türkiye ile İngiltere'nin çıkarları da çok büyük ölçüde örtüşmektedir. Zira IŞİD ve benzeri radikal İslamcı terör örgütleri, her iki ülke açısından da ortak tehlikelerdir. IŞİD'le mücadelede gösterilen yetersizliğin ve Suriye politikalarında sergilenen kararsızlığın bölgede Rusya'yı güçlendirmesi ise, ne İngiltere, ne ABD, ne de Türkiye'nin yararına değildir. Körfez ülkeleri de, katı İslam'a dayalı rejimlerine karşın, IŞİD'i bir tehdit ve yüce İslam dinine karşı bir hakaret olarak görmekte ve bu örgüte karşı yapılabilecek olan askeri operasyonlara destek vermektedirler. Hatta şimdilerde, Suudi Arabistan öncülüğünde IŞİD'e karşı Suriye'ye bir askeri müdahale yapılması bile gündemdedir.⁹¹

Birleşik Krallık, son yıllarda Türkiye'nin İsrail ile yaşadığı sorunlu süreç boyunca da Türkiye'ye en çok destek veren Avrupalı ülke olmuştur. Mavi Marmara Krizi ile doruk noktasına ulaşan bu kriz sürecinde, İngiltere, Türkiye'nin tezlerine yakın bir duruş göstermiş ve İsrail'i eleştirmiştir.⁹² Cameron'ın bu duruşu, İsrail'deki sağ ve aşırı sağ çevreleri rahatsız etmiştir. Buna rağmen, Cameron hükümeti, İran nükleer programının kriz yaratmaması için Türkiye ve Brezilya'nın çabalarıyla yapılan anlaşma konusunda da Türkiye'ye yakın bir duruş sergileyerek, İsrail'deki şahin çevreleri daha da kızdırmıştır. Ancak ilerleyen aylarda, İngiliz hükümetinin başarılı kamuoyu diplomasisi çalışmaları sonucunda, İsrail basınında Cameron'ın bugüne kadar görev yapan "en İsrail yanlısı Britanya Başbakanı" olduğu da yazılmıştır.⁹³ Bu noktada, Birleşik Krallık'ın İran gibi büyük ülkelerin dâhil olacağı ve bölgeyi felakete sürükleyebilecek askeri çatışmaların yaşanmasını önlemek amacıyla sorumlu davranmaya çalıştığı ve aslında İsrail'in güvenliği de bölgeye yönelik dış politika öncelikleri arasında yer aldığı için böyle davrandığı düşünülebilir. Bu durum, ABD'deki Obama yönetiminin çizgisi ve Türkiye'nin dış

⁹⁰ "Watershed moment": UK starts building new permanent navy base in Bahrain" (2015), *RT*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <https://www.rt.com/uk/320358-royal-navy-base-bahrain/>.

⁹¹ "Suudi Arabistan, Suriye'ye karadan müdahalede ısrarcı" (2016), *Sputnik Türkiye*, Erişim Tarihi: 17.02.2016, Erişim Adresi: <http://tr.sputniknews.com/ortadogu/20160210/1020785800/suudi-arabistan-suriye-ye-karadan-mudahalede-ısrarci.html>.

⁹² Ali Balcı (2011), "Türkiye-İngiltere İlişkileri 2010", Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://works.bepress.com/alibalci/19/>, ss. 362-363.

⁹³ Anshel Pfeffer (2015), "Is David Cameron the Most pro-Israel British PM Ever?", *Haaretz*, 27 Nisan 2015, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.haaretz.com/israel-news/premium-1.653847>.

politikasıyla da aynı doğrultudadır. Dolayısıyla, bu konuda da Türkiye ve Birleşik Krallık arasında herhangi bir çıkar çatışması gözükmemektedir.

İngiltere'nin son yıllarda yeniden daha aktif hale gelen dış politikasının yarattığı olumlu hava nedeniyle, Maliye Bakanı George Osborne, yakın geçmişte "İngiltere mojosunu geri kazandı" gibi ilginç bir açıklama yapmıştır.⁹⁴ Ancak Cameron hükümetinin AB konusunda şüpheli ve eski İmparatorluk geleneğine referanslar içeren bu yeni dış politika yaklaşımını tehlikeli bulan⁹⁵ ve eleştirenler⁹⁶ de mevcuttur. Bu doğrultuda, Birleşik Krallık'ın bir dünya gücü olup olmadığı yönündeki tartışmalar halen İngiliz ve dünya basınında zaman zaman gündeme getirilmektedir.⁹⁷ İngiltere'nin Körfez bölgesi açısından önemli bir ülke olan Bahreyn'de yeni bir askeri üs elde ettiği de düşünülürse, Cameron hükümetinin dış politikada başarılı olduğu tespiti rahatlıkla yapılabilir.

Görüldüğü üzere, iki ülkenin Orta Doğu bağlamında dış politikadaki çıkarları büyük ölçüde örtüşmektedir. Ancak Kürtlerin durumunun yarattığı gerginlik ve İngiltere ve ABD gibi bölge dışı aktörlerin Türkiye ve İsrail gibi bölgedeki ülkelerin aksine yangını çok yakından (göç sorunu, güvenlik riskleri vs.) hissetmemeleri, mutlak uyum konusunda halen bazı sıkıntılar yaratmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin, Batı ittifakında yer alan bir ülke olarak, büyük ölçüde Suudi Arabistan ve İran arasında cereyan eden mezhepsel rekabete mümkün olduğunca dâhil olmamaya çalışması, İngiltere ile politikalarını daha da uyumlu hale getirebilir.

D-) Rusya ile İlişkiler

Son dönemde Ukrayna ve Suriye'de ortaya çıkan Rus saldırganlığının da İngiltere ve Türkiye'yi daha yakın işbirliğine ittiği belirtilebilir. Nitekim İngiliz Başbakanı David Cameron⁹⁸ ve Türk Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan⁹⁹, Rus saldırganlığı konusunda Avrupalı liderler arasında en sert üslubu benimseyen iki lider olarak dikkat çekmektedirler. Rusya'nın Ukrayna ve Suriye politikalarının bazı yönlerden uluslararası hukuka ve her iki ülkenin de çıkarlarına aykırı olduğu ortadadır. Bu konuda, her iki ülkenin de basın-yayın organları ve düşünce kuruluşlarında çeşitli yayımlar yapılmaktadır.¹⁰⁰

Lakin Türkiye'nin Rusya'ya olan yüksek düzeylerdeki enerji (doğalgaz) bağımlılığı, İngiltere ve ABD'nin başını çektiği ve Batı dünyasının Putin Rusya'sına uyguladığı ekonomik yaptırımlar nedeniyle Türkiye'yi zor bir konuma sokabilir. Bu nedenle, Türkiye'nin enerji politikalarını ivedilikle çeşitlendirmesi ve bir yandan da Rusya ile ilişkilerini belli bir seviyede tutmayı başarabilmesi gerekmektedir. Zira Suriye özelinde de

⁹⁴ Anand Menon (2015), "Little England No More?: The United Kingdom Sends a Signal in Syria", *Foreign Affairs*, 16 Aralık 2015, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-kingdom/2015-12-16/little-england-no-more>.

⁹⁵ Matthias Matthijs (2013), "David Cameron's Dangerous Game: The Folly of Flirting With an EU Exit", *Foreign Affairs*, Eylül-Ekim 2013, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <https://www.foreignaffairs.com/articles/western-europe/2013-09-01/david-cameron-s-dangerous-game>.

⁹⁶ Peter Martin (2016), "After Empire: An Era of British Decline", *Foreign Affairs*, 20 Ocak 2016, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2016-01-20/after-empire>.

⁹⁷ Jawad Iqbal (2015), "Does the UK remain a world power?", *BBC*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.bbc.com/news/uk-32317703>.

⁹⁸ "Cameron'dan Putin Uyarısı" (2014), *NTV*, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: http://www.ntv.com.tr/dunya/cameron-dan-putin-uyarisi,FHKP_AhXdEyA3rNMvX-8qA.

⁹⁹ "Erdoğan ve Putin arasında IŞİD petrolü polemliği" (2015), *BBC Türkçe*, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151130_putin_ucak.

¹⁰⁰ Bir özet için; Ozan Ömeci (2014), "Rusya'nın Ukrayna Politikasına Yönelik Eleştiriler ve Yeni Soğuk Savaş Tartışmaları", *Uluslararası Politika Akademisi*, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/2014/11/19/rusyanin-ukrayna-politikasina-yonelik-elistiriler-ve-yeni-sojuk-savas-tartismalari/>.

Rusya'nın konumu giderek güçlenmektedir. Bu duruma dikkat çeken Birleşik Krallık Dış İşleri Bakanı Philip Hammond, son olarak Suriye'deki iç savaşı ancak Rus lider Vladimir Putin'in -hem de sadece bir telefonla- bitirebileceğini söylemiştir.¹⁰¹

Bu konuda iki ülkenin dış politika çıkarları bazı noktalarda farklılaşabilir; zira Türkiye'nin enerji bağımlılığı, bu ülkenin Rusya karşısında etkin karşıt pozisyon almasını çok zor hale getirmektedir. Oysa İngiltere, ABD ile birlikte bu konuda daha sert pozisyon alabilir. Zira Almanya'nın aksine ve Fransa'ya benzer şekilde, bu ülkenin Rusya'ya enerji bağımlılığı henüz çok üst düzeylerde değildir. 2012 yılı verilerine bakıldığında; İngiltere'nin yıllık gaz tüketiminin hemen hemen yarısı olan 91 milyar metreküplük kısmı kendisi tarafından üretilmiş, bununla beraber, satın alınan gazın yaklaşık yüzde 29'luk kısmı Norveç'ten, yüzde 7'lik kısmı Hollanda'dan, yüzde 3'lük kısmı Belçika'dan (bu ülkelerden alınan gaz dolaylı olarak Rusya'dan alınmaktadır) ve yaklaşık yüzde 15'lik kısmı Katar'dan temin edilmiştir.¹⁰² Türkiye ise, doğalgaz konusunda Rusya'ya yüzde 55 gibi yüksek bir oranda bağımlıdır.¹⁰³ Türkiye'nin, enerji alanındaki Rus hâkimiyetini/bağımlılığını kırabilmek adına, Azerbaycan, İran, Katar ve Nijerya gibi ülkelerden daha yüksek oranlarda gaz almaya başlaması ve Hazar doğalgaz rezervlerinin Rus engeli olmadan Batı'ya aktarılmaya başlanmasını sağlaması gerekmektedir. Bu durum, bölgede BP gibi şirketleriyle son derece aktif bir ülke olan Birleşik Krallık'm da çıkarımadır.

6. GELECEĞE DAİR

7 Mayıs 2015 tarihinde Birleşik Krallık'ta yapılan son genel seçimler sonucunda, Muhafazakâr Parti (*Conservative Party*), tahminleri aşarak yüzde 37 oyla tek başına iktidara gelmiştir.¹⁰⁴ Bu durum, önceki dönemde iktidarda olan muhafazakâr-liberal koalisyonunu sona erdirmiş ve Başbakan Cameron'm daha güçlü ve tek başına bir iktidar kurmasını sağlamıştır. Ancak yine bu seçim sonucunda, bağımsızlıkçı İskoç Ulusal Partisi'nin (*Scottish National Party - SNP*) de oyu çok ciddi oranda artmış ve sandalye sayısı tek haneli rakamlardan 50'li sayılara kadar yükselmiştir.¹⁰⁵ 2014 yılının Eylül ayında yapılan referandum sonucunda İskoçya'nın çok az bir farkla (yüzde 55 - yüzde 45) Birleşik Krallık'a bağlı kaldığı da düşünülürse¹⁰⁶, SNP'nin konumu İngiltere'yi önümüzdeki yıllarda da zorlamaya devam edecektir. Seçimde hayal kırıklığı yaşayan İşçi Partisi (*Labour Party*) ve Liberal Demokrat Parti'de (*Liberal Democrats*) ise lider değişikliği yaşanmıştır. Milliyetçi vurgularıyla dikkat çeken Nigel Farage liderliğindeki AB karşıtı Birleşik Krallık

¹⁰¹ Samuel Osborne (2016), "Putin could end Syrian civil war 'by making a phone call', Philip Hammond says", 14 Şubat 2016, *The Independent*, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/putin-could-end-syrian-civil-war-by-making-a-phonecall-philip-hammond-says-a6873121.html>.

¹⁰² "İngiltere yaptırımlara rağmen Rus gazını doğrudan satın almaya hazırlanıyor" (2014), *Enerji Enstitüsü*, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: <http://enerjiinstitusu.com/2014/03/26/ingiltere-yaptirimlara-ragmen-rus-gazini-dogrudan-satin-almaya-hazirlaniyor/>.

¹⁰³ Cüneyt Kazokoğlu (2015), "Türkiye doğalgazda Rusya'ya ne kadar bağımlı?", *BBC Türkçe*, 4 Aralık 2015, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: http://www.bbc.com/turkce/ekonomi/2015/12/151204_rusya_turkiye_dogalgaz_cuneyt_kazokoglu.

¹⁰⁴ Seçim hakkında bir analiz için; Ozan Örmeci (2015), "Birleşik Krallık Seçimlerinin Ardından", *Uluslararası Politika Akademisi*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/2015/05/20/birlesik-krallik-secimlerinin-ardindan/>.

¹⁰⁵ Deniz Tansi (2015), "'Oyunu Değiştirmek' ve Britanya Dersleri", *Uluslararası Politika Akademisi*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/2015/05/09/oyunu-degistirmek-ve-britanya-dersleri/>.

¹⁰⁶ Bu konuda bir analiz için bakınız; Göktürk Tüysüzoğlu (2014), "İskoçya Bağımsızlığı Neden Reddedti?", *Uluslararası Politika Akademisi*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/2014/09/21/iskocya-bagimsizligi-neden-reddetti/>.

Bağımsızlık Partisi (*United Kingdom Independence Party*) ise, oy oranını yüzde 12'lere kadar yükseltmesine karşın, Parlamento'da yalnızca 1 sandalye elde edebilmiştir. Ancak bu durum, UKIP'in AB karşıtı söylemlerinin ülkede giderek daha popüler hale geldiği gerçeğini değiştirmemektedir.

Birleşik Krallık siyasetine birkaç senedir damgasını vuran David Cameron liderliğindeki muhafazakâr (*Tories*) hükümet, ekonomi ve dış politikada başarısını sürdürebilirse, daha uzun yıllar tek başına iktidarını koruyabilecek gibi gözükmektedir. Cameron'ın partisini sağdan merkeze çekmekte gösterdiği başarıya dikkat çeken Amerikan *CNN* televizyon kanalı yorumcusu Fareed Zakaria da, merkez soldaki İngiliz İşçi Partisi'nin başına Jeremy Corbyn gibi radikal sol bir ismin geçmesi nedeniyle, Cameron ve muhafazakârların daha uzun süre iktidarda kalabileceklerine dikkat çekmiştir.¹⁰⁷ Ancak ülke içerisinde çok önemli bir sorun olan gelir dağılımı adaletsizliği, muhafazakâr iktidarda artarak devam etmektedir. Öyle ki, Birleşik Krallık bugün Avrupa'nın gelir dağılımı en bozuk ülkesi haline gelmiştir.¹⁰⁸ Bu nedenle, Corbyn'in aşırı olarak damgalanan sol tercihleri, bu ülkenin sosyo-ekonomik gerçekleri göz önünde bulundurulduğunda, İngiliz halkı tarafından ilerleyen yıllarda makul bulunabilir. Bu durumu fark eden Cameron hükümeti, bugüne kadar daha çok sol partilerle özdeşleşmiş olan toplu konut inşaatları ile insanları ev sahibi yapmaya ve halk desteğini arttırmaya çalışmaktadır.¹⁰⁹ Cameron ve çalışma arkadaşları, bugüne kadar sağ toparlamada gayet başarılı olsalar da, UKIP ve Liberal Demokrat Parti'nin varlığı, aslında onları da uzun vadede zor bir duruma sokabilir ve Birleşik Krallık'ta daha birkaç yıl öncesine kadar var olan iki partili (Muhafazakâr Parti-İşçi Partisi) sistemi, kalıcı olarak çok partili bir sisteme (İngiltere ve Galler Yeşiller Partisi, UKIP, Liberal Demokrat Parti, SNP gibi partiler sayesinde) dönüştürebilir. Ayrıca Cameron'ın bir sonraki seçimde aday olmayacağını açıklaması ve kendi pozisyonuna Theresa May, George Osborne veya Boris Johnson üçlüsünden birinin geçebileceğini ifade etmesiyle¹¹⁰ su yüzüne çıkan bu partide yaşanması muhtemel lider değişikliği, bir sonraki seçimde Muhafazakâr Parti adına sorun yaratabilir. Zira genç ve sempatik bir lider olan Cameron'ın yerinin doldurulması kolay olmayacaktır. Ayrıca Brexit referandumu süreci iyi yönetilemezse, Muhafazakâr Parti'de ortaya çıkması muhtemel ikilik durumu, bu partiyi bir sonraki seçimler öncesinde yıpratır ve oy kaybına neden olabilir.¹¹¹

Fakat Birleşik Krallık'ta iktidara kim gelirse gelsin, Türkiye ile ilişkiler iyi olmaya devam edecektir. Bu durum, 13 yıllık İşçi Partisi iktidarını takip eden muhafazakâr-liberal koalisyon ve şimdilerde iktidardaki Muhafazakâr Parti dönemlerinde de ispatlanmıştır. Zira köklü bir devlet geleneği olan İngiltere için, -ideolojik yaklaşımların üzerinde- İngiltere'nin ulusal çıkarları vardır. Bu durum, son yıllarda ülkedeki ideolojik kutuplaşma İslamcılık-laiklik ve Türklük-Kürtlük ekseninde biraz fazla artmasına karşın, aslında Türkiye için de geçerlidir. Dolayısıyla, her iki ülkede de yaşanan iç siyasi gelişmelerden bağımsız olarak, İngiltere-Türkiye ilişkilerini parlak bir gelecek beklemektedir. Ancak Türkiye ile ilişkilerde

¹⁰⁷ Fareed Zakaria (2015), "Center the serious place in politics", *CNN*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://edition.cnn.com/2015/09/22/opinions/zakaria-center-politics/index.html>.

¹⁰⁸ "Report finds that Britain's wages are the most unequal in Europe" (2015), *The Independent*, 19 Mayıs 2015, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/report-finds-that-britains-wages-are-the-most-unequal-in-europe-10259077.html>.

¹⁰⁹ "İngiltere 30 yıl sonra toplu konut inşa edecek" (2016), *NTV*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.ntv.com.tr/emlak/ingiltere-30-yil-sonra-toplu-konut-insa-edecek.y8YskeibH0SmHT2shkqUw>.

¹¹⁰ "David Cameron rules out third term as prime minister (2015)", *The Guardian*, Erişim Tarihi: 19.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.theguardian.com/politics/2015/mar/23/david-cameron-i-would-not-serve-third-term-as-pm>.

¹¹¹ John Rentoul (2016), "David Cameron is finished whatever happens in the EU referendum", *The Independent*, Erişim Tarihi: 21.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.independent.co.uk/voices/comment/david-cameron-is-finished-whatever-happens-in-the-eu-referendum-a6886361.html>.

demokrasi vurgusunu daha az yapan Muhafazakâr Parti'nin yerine İşçi Partisi'nin yeniden iktidara gelmesi durumunda, Türkiye demokrasisine yönelik olarak laiklik, insan hakları ihlalleri, kadın-erkek eşitliği, basın özgürlüğü ve Kürt Sorunu bağlamındaki eleştiriler daha yüksek tonda duyulabilir. Zira Cameron hükümeti, bu konularda fazla risk almamaya ve ekonomik ve siyasi ilişkilerdeki uyum nedeniyle bazı konuları görmezden gelmeye çalışmaktadır. İşçi Partisi ise, özellikle Jeremy Corbyn gibi yeni radikal lideriyle iktidara gelirse, bu konuda çok daha sert tepkiler gösterebilir ve bu da ilişkileri yıpratır/yavaşlatabilir.

İşçi Partisi lideri Jeremy Corbyn

Kaynak: <http://www.telegraph.co.uk/news/politics/labour/11679607/Who-is-Jeremy-Corbyn-In-60-seconds.html>

İngiltere'nin geleceğinde ve Türkiye ile ilişkilerinde kırılma noktası olabilecek konu, iç politikadaki gelişmelerden ziyade AB ile ilişkiler olacak gibi gözükmektedir. Kısaca "Brexit" olarak ifade edilen Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması konusu, bu yıl içerisinde yapılması planlanan referandum ile gerçeğe dönüşebilir. Referandum öncesinde AB yanlısı ve karşıtı grupların oranlarının yarı yarıya olduğu¹¹² ve Başbakan Cameron ve partisinin bu konuda halkın tercihini önceleyen demokratik bir tavır gösterdiği gözlemlenmektedir. Milliyetçi UKIP bunu güçlü bir şekilde desteklerken, Liberal Demokrat Parti ve İşçi Partisi buna kesin olarak karşıdılar. Muhafazakâr Parti içerisinde ise Brexit'e hem destek, hem de karşıt olan kişiler ve gruplar bulunmaktadır. Yıllardır İngiltere'yi yöneten bu partide, bu konuda henüz ağır basan bir görüş görülmemektedir. Aslında Muhafazakâr Parti'nin yakın geçmişinde, "Demir Leydi" lakaplı Margaret Thatcher gibi AB'ye hiç de sıcak yaklaşmayan bazı önemli siyasi liderler de var olmuştur. Ancak Cameron, bu konuda daha ortada ve dengeli bir konumdadır ve 19 Şubat 2016 tarihli Brüksel uzlaşısı sonrasında AB'de kalınması yönünde görüş belirtmeye başlamıştır.

¹¹² "Üyelikten çıkmak isteyenler artıyor" (2015), *DW Türkçe*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.dw.com/tr/yüzdeC3yüzdeBCyelikten-yüzdeC3yüzdeA7yüzdeC4yüzdeB1kmak-isteyenler-artıyüzdeC4yüzdeB1yor/a-18696643>.

Brexit konusunda İngiliz kamuoyunda da öne çıkan farklı görüşler bulunmaktadır. Brexit yanlıları, üç temel konu üzerinde durmaktadırlar. Bunlar; AB'nin federal bir yapıya evrilmesinin Birleşik Krallık'ın bağımsızlığını engellemesi, AB dışında ekonomik olarak daha avantajlı anlaşmaların yapılabilecek olması ve AB üyeliğinden ayrılması durumunda İngiltere'nin AB bütçesine katkı yapmaktan da kurtulacak olmasıdır.¹¹³ Brexit karşıtları ise bunların zayıf argümanlar olduğuna dikkat çekmektedirler. Nitekim Londra merkezli *Center for European Reform (CER)* isimli araştırma kuruluşunun bulgularına göre¹¹⁴; İngiltere'deki doğrudan yabancı yatırım stokunun yüzde 50'si AB menşelidir. Benzer şekilde, İngiltere bankalarının avro bölgesindeki varlıkları, ABD'deki varlıklarından yüzde 70 daha fazladır. Ticaret alanında da, AB, yüzde 50'nin üzerinde pay ile İngiltere'nin en büyük ortağı konumundadır. Dolayısıyla, ekonominin AB odaklı olması nedeniyle, AB'den ayrılmak İngiltere için ekonomik olarak bindiği dalı kesmek anlamına gelecektir. Ancak AB'nin, Almanya'nın üst düzey ekonomik büyüme oranları ve artan diplomatik gücünün de ispatladığı üzere, son yıllarda daha çok Almanya ve Fransa ikilisinin (özellikle de Almanya'nın) işine yaraması, kuşkusuz İngiltere'yi çok rahatsız eden bir durumdur¹¹⁵ ve bir noktada ekonomik rasyonelin önüne dahi geçebilir. Zira geçmişten gelen köklü kolonyal bağları bulunan İngiltere için, -AB'den çıkılması durumunda- Hindistan ve Çin gibi hızla gelişen ülkeler ve pazarlarla daha yoğun bir işbirliğine yönelmek ve Avrupa'daki Alman-Fransız gücünü dengelemek mümkün olabilir. Üstelik AB ile serbest ticaret anlaşmasının devam etmesi durumunda, Brexit karşıtlarının altını çizdiği ekonomik kayıpların hiçbiri de yaşanmayacaktır. Dahası, AB sürecinde artan İskoç ulusalcılığı ve ayrılıkçı hareketler, bağımsız Birleşik Krallık siyasi yapısı içerisinde, Britanyalı kimliği etrafında daha rahat zayıflatılabilir.

Cameron açısından bakıldığında, bu tartışmaların AB'nin liderliğini üstlenen Fransa-Almanya eksenine karşı bir pazarlık kozu olarak kullanılmaya çalışıldığı da -en azından şu an için- su götürmez bir gerçekliktir. Nitekim Cameron'a göre; İngiltere'nin AB'de kalması için, (1) İngiltere, Avrupa'da süper devlet oluşturma girişimlerinin dışında tutulmalı, (2) avronun Avrupa'nın tek para birimi olmadığı açıklanmalı, (3) İngiltere'ye Brüksel'in yönergelerini reddetme ve mevcut kanunları iptal etme hakkı verilmeli ve (4) avro bölgesinde yer almayan 9 ülkenin diğer 19 ülke karşısında baskı görmemesi için AB'nin yeniden yapılandırılması gerekmektedir.¹¹⁶ Ancak Cameron özelinde işlevsel hale gelen ve daha çok pazarlık kozu olarak kullanılan Brexit hamlesinin, artık tamamen federalleşmeye doğru yönelen "Avrupa Birleşik Devletleri" tarzındaki bir AB fikriyle, İngiltere'de halen oldukça güçlü olan ulus devlet düşüncesinin bir noktada artık kaçınılmaz şekilde uyumsuzluğa düşmesinin doğal bir sonucu olduğu tespiti de yapılabilir.¹¹⁷ Türkiye'nin de AB ile farklılıkları, güçlü ulus devlet geleneği ve her iki ülkenin de ABD ile olan yakın işbirlikleri hesaba katıldığında, iki ülkenin "ulus devletler Avrupa'sı" çizgisinde birleşmesi ve AB içerisinde hâkim olan federalist Fransa-Almanya eksenine karşı güçlü bir ittifak

¹¹³ Mustafa Kutlay (2014), "Mustafa Kutlay: İngiltere AB'den Ayrılsa Ne Olur?", *Uluslararası Politika Akademisi*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/2014/09/11/mustafa-kutlay-ingiltere-abden-ayrilirsa-ne-olur/>.

¹¹⁴ "The economic consequences of leaving the EU" (2014), *Centre for European Reform*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: http://www.cer.org.uk/sites/default/files/publications/attachments/pdf/2014/report_smc_final_report_june2014-9013.pdf.

¹¹⁵ Ozan Örmeci (2015), "Birleşik Krallık AB'den Çıkacak mı?", *Uluslararası Politika Akademisi*, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/2015/06/02/birlesik-krallik-abden-cikacak-mi/>.

¹¹⁶ "Cameron, İngiltere'nin AB'de kalması için şartlarını açıkladı" (2015), *Sputnik Türkiye*, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: <http://tr.sputniknews.com/avrupa/20151011/1018280927/ingiltere-ab-cameron-bruksel.html>.

¹¹⁷ Sezgin Mercan (2013), "Türkiye-AB İlişkilerine İngiltere Modeli", *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/ingiltere/2013/02/08/6876/turkiye-ab-iliskilerine-ingiltere-modeli>.

olmasından da açıkça endişe edilmektedir. Fransız Dış İşleri Bakanı Laurent Fabius'un "İngiltere'yi AB'den kırmızı halı ile uğurlayacaklarını" söylemesi, bu anlamda federalist güçlerin bir bölümünün de Brexit'e sıcak baktığını göstermektedir.¹¹⁸ Hatta Fransa Cumhurbaşkanı François Hollande da, bu ülkeyi "Birleşik bir Avrupa'ya sahip çıkması ya da Birlik'ten ayrılması" konusunda daha önce uyarmıştır.¹¹⁹ Aslına bakılırsa, Fransız halkının yüzde 44'ü de Brexit'e destek vermektedir.¹²⁰ AB'nin genişleme sürecine destek veren Birleşik Krallık, AB'nin az sayıda üye devletten oluşan ve giderek bir federasyon yapısına doğru evrilen bir birlikten çok, daha çok sayıda üyeden oluşan ve ekonomi ve ticarete işbirliğini öngören gevşek bir bağımsız ülkeler birliği olmasını tercih etmekte ve bu doğrultuda Türkiye'nin üyeliğini kendi stratejik hesapları açısından faydalı görmektedir.¹²¹ 2016 Şubat ayında Birleşik Krallık'ın AB içerisinde bazı açılardan özel bir statü elde etmesine yol açan bir uzlaşmaya varılması¹²², Brexit ateşini şimdilik söndürse de, bu konunun referanduma gitme ihtimali halen yüksektir. Nitekim Cameron, bu anlaşma sonrasında 23 Haziran 2016 tarihinde Brexit için bir referandum düzenleneceğini açıklamış ve ama kendi kişisel tercihini "reform edilmiş AB'nin içerisinde kalmak" şeklinde belirtmiştir.¹²³ Suriye iç savaşı bağlamında gelişen göç krizi, şimdilerde Türkiye ile AB'yi zorunlu bir yaklaşıma iterken, Türkiye'nin AB üyeliğinin halen zor, uzun ve sancılı bir süreç olarak algılanması, bu alanda daha kapsamlı işbirliklerini engellemektedir. Ancak Brexit ihtimali gerçekleşsin veya gerçekleşmesin, Birleşik Krallık-Türkiye ilişkileri bundan olumsuz etkilenmeyecektir. Zira hâlihazırda zaten AB üyesi olmayan Türkiye'nin İngiltere ile ilişkileri, daha çok ikili ilişkiler ve ABD ile ilişkiler temelinde ve NATO çerçevesinde kurgulanmıştır. Ancak böyle bir durumda, AB içerisindeki Alman-Fransız ortaklığının hâkimiyeti, nihai ve kalıcı bir durum haline gelebilir.

Bu noktada, Brexit tartışmalarının Birleşik Krallık açısından anlamı da (politik psikoloji perspektifinden) sorgulanmalıdır. 1962 yılında dönemin ABD Savunma Bakanı Dean Acheson tarafından "İmparatorluğu kaybetmiş ve yeni bir rol arayan bir ülke" olarak tanımlanan Birleşik Krallık¹²⁴, hakikaten de Acheson'ı doğrular şekilde, Soğuk Savaş döneminde AB ile ABD'yi özellikle Sovyetler Birliği'ne yönelik güvenlik politikaları ekseninde uyumlu hale getiren ve aradaki bağlantıyı kuran kilit ülke olarak yeni ve önemli bir rol üstlenmiş ve 1973 yılında Fransa'nın yıllar süren (1961-1967) "boş sandalye" politikasını aşarak, AB'ye (o dönemde AET) tam üye olan bir ülke haline gelmiştir. Bu

¹¹⁸ "France ready to 'roll out the red carpet' for British exit from EU" (2013), *The Telegraph*, Erişim Tarihi: 20.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.telegraph.co.uk/finance/financialcrisis/9820327/France-ready-to-roll-out-the-red-carpet-for-British-exit-from-EU.html>.

¹¹⁹ Matthew Holehouse (2015), "Back an integrated EU or quit, Francois Hollande warns Britain", *The Telegraph*, Erişim Tarihi: 22.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/francois-hollande/11917960/Back-an-integrated-EU-or-quit-Francois-Hollande-warns-Britain.html>.

¹²⁰ "Une majorité de Français souhaite un référendum sur la sortie de la France de l'UE" (2016), *Le Monde*, Erişim Tarihi: 12.03.2016, Erişim Adresi: http://www.lemonde.fr/europe/article/2016/03/12/une-majorite-de-francais-souhaite-un-referendum-sur-le-frexit-la-sortie-de-la-france-de-l-ue_4881768_3214.html.

¹²¹ Çiğdem Nas, "Cameron Ziyaretinin Ardından", *IKV*, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: <http://oldweb.ikv.org.tr/icerik.asp?konu=haberler&id=2761&baslik=yuzdeDDNGyuzdeDDLTEREyuzde20BAyuzdeDEBAKANiyuzde20DAVIDyuzde20CAMERONyuzde92UNyuzde20TyuzdeDCRKyuzdeDDYEyuzde20ZyuzdeDDYARETyuzdeDDYuzde20ARKASINDANYuzde20ByuzdeDDRYuzde20DEyuzdeD0ERLENDYuzdeDDRMEyuzde20YAZISI>.

¹²² "Unanimous support for UK-EU deal – Tusk" (2016), *BBC*, Erişim Tarihi: 20.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.bbc.com/news/uk-politics-35616768>.

¹²³ Lizzie Dearden (2016), "EU referendum date set for 23 June after David Cameron secures reforms giving UK 'special status'", *The Independent*, Erişim Tarihi: 20.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/when-is-eu-referendum-vote-date-set-on-23-june-in-out-david-cameron-reforms-brexite-a6885811.html>.

¹²⁴ Jawad Iqbal (2015), "Does the UK remain a world power?", *BBC*, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.bbc.com/news/uk-32317703>.

yeni rol, büyük bir İmparatorluk sahibi olmak kadar olmasa da, İngilizleri ve Birleşik Krallık'ı önemli ölçüde tatmin edebilmiş ve özgüvenini yerine getirmiştir. Soğuk Savaş dönemi boyunca İngiltere bu rolü benimsemiş ve bu konuda başarılı bir performans göstermiştir. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Almanya ve Fransa'nın, son yıllarda kendi içlerinde uyumlu bir ikili olarak AB çatısı altında ABD ve İngiltere'nin politikalarıyla örtüşmeyen bazı angajmanlar içerisine girmesi (2003 Irak Savaşı'na Alman-Fransız muhalefeti hemen akla gelebilir), jeopolitik düzlemde İngiltere'nin AB üyeliğini sorunlu bir hale getirmiştir. AB içerisinde Almanya'nın ekonomik hâkimiyetini kabul ettirmesi ve siyasal liderliğin de birlik içerisinde Almanya ve Fransa arasında paylaşılıyor gibi bir görüntü vermesi, İngiltere'nin bu konudaki isteksizliğini daha da üst boyutlara taşımaktadır. Nitekim 200-300 yıl kadar dünyayı tek başına yönetmiş bir imparatorluğun mirasçısı olan İngiltere, küçük Avrupa kıtası içerisinde yer alan AB'nin işleyişinde bile arka planda kalmayı içine sindirememektedir. Dolayısıyla, Birleşik Krallık için AB'den ayrı ve ABD ile uyumlu bir şekilde Orta Doğu'da ve diğer bazı bölgelerde daha aktif roller üstlenmek, yakın gelecekte pekâlâ bu ülke için daha cazip bir politika alternatifi haline gelebilir.

Aslında 11 Eylül saldırıları sonrasında, Tony Blair döneminde de İngiltere buna benzer bir rolü ABD ile beraber üstlenmeyi denemiş, ancak bu ilk deneme başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bunun temel nedeni ise, İngiltere'nin uzun yıllardır savaş deneyiminden yoksun bir ülke olması ve Irak Savaşı'nın "Saddam Hüseyin'in elinde kitle imha silahlarının olduğu" şeklindeki bir yalan üzerine kurulu olması nedeniyle dünya kamuoyundan yeterince destek bulamamasıdır. Ayrıca Tony Blair'in sol bir lider olarak askeri-güvenlik politikalarına ağırlık vermesi de, İngiliz halkında ve dünyadaki sol hareketlerde kendisine karşı ciddi bir tepki oluşturmuştur. Oysa şimdi iktidarda muhafazakâr bir Başbakan vardır ve Orta Doğu'da IŞİD terörünün yarattığı infial, her türlü askeri müdahaleyi makul hale getirmektedir. Bu yüzden, bu yeni dönemde İngiltere bu yöndeki politikalarında ısrarcı olursa, Blair dönemine kıyasla çok daha başarılı olabilir ve dünya kamuoyundan da daha fazla destek alabilir. Ancak bu noktada düşman tanımlaması doğru yapılmalı ve IŞİD gibi terör örgütleriyle mücadele ön plana çıkarılmalıdır. Birleşik Krallık'ın Orta Doğu'da sert güç unsurlarını da uygulamaya sokan daha aktif bir ülke haline gelmesi durumunda, Türkiye ile ilişkiler daha da önem kazanacak ve iki ülkeyi kaçınılmaz şekilde birbirine yakınlaştıracaktır. Zira Türkiye, bir NATO Ordusu olan ve yakın geçmişte Afganistan ve Kosova gibi ülkelerde başarıyla görev yapmış Türk Silahlı Kuvvetleri sayesinde, Batı güvenlik sisteminin çok önemli ve vazgeçilmez bir parçası ve İngiltere ve ABD'nin de askeri politikalar bağlamında en önemli müttefiklerinden birisidir.

7. SONUÇ

Bu çalışmada, önce Birleşik Krallık ve Türkiye ilişkilerinde son yıllarda yaşanan siyasi/diplomatik gelişmeler medya taraması yapılarak özetlenmiş, daha sonra ise iki ülke arasında hızla gelişmeye devam eden ekonomik ve kültürel ilişkilere odaklanılmıştır. Makalenin sonraki bölümünde, İngiltere ile Türkiye'nin ortak dış politika gündemlerine (AB, Kıbrıs, Orta Doğu, Rusya) yakından bakılmış ve iki ülke çıkarlarının diplomaside büyük ölçüde örtüştüğü sonucuna varılmıştır. Makalenin son bölümünde ise, adadaki siyasal gelişmelere odaklanılarak, yakın gelecekte yaşanabilecek gelişmelerin ikili ilişkilere etkileri üzerinde durulmuştur. Makalede, her iki ülkenin de üst düzey devlet adamlarının yakın geçmişte yapmış olduğu "ilişkilerin altın çağı" tespiti büyük ölçüde doğru olduğu sonucuna varılmıştır. Ancak ekonomik ve kültürel ilişkilerin halen gelişmeye açık olduğu ve bu yönde çok daha fazla gayret gösterilebileceği ortadadır. 20 milyar doları yakalayan

ikili ticaret hacmi, İstanbul'da kurulabilecek bir Türk-İngiliz Üniversitesi, düşünce kuruluşları, silahlı kuvvetler, emniyet ve istihbarat teşkilatları arasında güvenlik konularında daha yoğun işbirliği ve siyasal liderler, sivil toplum örgütleri ve siyasal partiler arasında daha fazla siyasal temas gibi birçok konu, kısa ve orta vadede rahatlıkla gerçeğe dönüştürülebilir. Zira iki ülkenin dış politika ve ekonomik çıkarları büyük ölçüde örtüşmektedir. İlişkilerde sıkıntı yaratan çok önemli bir konu da göze çarpmamaktadır. Daha önemlisi, her iki ülke toplumlarının da birbirlerini “düşman” olarak algılamaması ve ilişkilere genel olarak dostane bir havanın hâkim olmasıdır. Bu nedenle, İngiliz-Türk ilişkilerinin geleceğinden umutlu olmak gerekir.. Ancak Türkiye’de son dönemde giderek artan otoriter yönetim, İngiltere’de özellikle sol bir iktidarın başa geçmesi durumunda ikili ilişkilerde çeşitli sorunlar yaratabilir.

KAYNAKÇA

- “2 bin 760 İngiliz firması Türkiye’de” (2014), *Londra Gazete*, 27 Aralık 2014, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.londragazete.com/2014/12/27/2-bin-760-ingiliz-firmani-turkiyede/>.
- “5. Türk-İngiliz Tatlıdil Forumu 11-13 Mart’ta Bath’da Gerçekleşecek” (2016), *Haberler.com*, Erişim Tarihi: 12.03.2016, Erişim Adresi: <http://www.haberler.com/5-turk-ingiliz-tatlidil-forumu-11-13-mart-ta-bath-8244861-haberi/>.
- AKALIN, Eda, “TÜRKİYE’DE İNGİLİZ TİCARET ODASI (THE BRITISH CHAMBER OF COMMERCE OF TURKEY – BCCT)”, *TOBB*, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: http://www.tobb.org.tr/UlkeRehberi/Documents/UlkeIer/ingiltere/bcc_of_TR.pdf.
- ARSLAN, Adem Yavuz (2014), “Londra’daki küçük Türkiye”, *Aksiyon*, 13 Aralık 2014, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: http://www.aksiyon.com.tr/dunya/londradaki-kucuk-turkiye_514788.
- AYDIN, Mustafa (2016), “Unsustainable agreement between Turkey and the EU”, *Hürriyet Daily News*, 24 Mart 2016, Erişim Tarihi: 24.03.2016, Erişim Adresi: <http://www.hurriyetdailynews.com/Default.aspx?pageID=449&nID=96829&NewsCatID=468>.
- BALCI, Ali (2011), “Türkiye-İngiltere İlişkileri 2010”, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://works.bepress.com/alibalci/19/>.
- BORA, Birce (2014), “‘İngiltere Hristiyan bir ülke’ deyince...”, 22 Nisan 2014, *Hürriyet*, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/ingiltere-hiristiyani-bir-ulke-deyince-26270512>.
- BOYRAZ, Hacı Mehmet & Erol, Metin (2014), “David Cameron’ın Türkiye Ziyareti: Her Konuda Daha Fazla İşbirliği”, *Uluslararası Politika Akademisi*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/2014/12/10/david-amerinin-turkiye-ziyareti-her-konuda-daha-fazla-isbirligi/>.
- “Britain carries out first Syria airstrikes after MPs approve action against Isis” (2015), *The Guardian*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.theguardian.com/world/2015/dec/02/syria-airstrikes-mps-approve-uk-action-against-isis-after-marathon-debate>.

- “Britain to reopen embassy in Tehran this weekend after four years” (2015), *The Guardian*, 20 Ağustos 2015, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.theguardian.com/world/2015/aug/20/britain-to-reopen-embassy-in-tehran-after-four-years-iran>.
- BROWN, Kerry (2015), “In George Osborne, Britain has a Driver for Engagement with China”, *Chatham House*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <https://www.chathamhouse.org/expert/comment/george-osborne-britain-has-driver-engagement-china#sthash.537Bm20u.dpuf>.
- “Cameron, İngiltere'nin AB'de kalması için şartlarını açıkladı” (2015), *Sputnik Türkiye*, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: <http://tr.sputniknews.com/avrupa/20151011/1018280927/ingiltere-ab-cameron-bruksel.html>.
- “Cameron: Türkiye Kürtlere değil, IŞİD'e odaklanmalı” (2015), *Sputnik Türkiye*, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: <http://tr.sputniknews.com/turkiye/20150727/1016796642.html>.
- “Cameron'dan Putin Uyarısı” (2014), *NTV*, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: http://www.ntv.com.tr/dunya/camerondan-putin-uyarisi,FHKP_AhXdEyA3rNMvX-8qA.
- ÇEVİKÖZ, Ünal (2014), “UK PM Cameron's agenda in his visit to Turkey”, *Hürriyet Daily News*, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.hurriyetdailynews.com/Default.aspx?pageID=238&nID=75347&NewsCatID=396>.
- DANFORTH, Nick (2016), “Erdogan's Epic Europe Trolling”, *Foreign Policy*, 23 Mart 2016, Erişim Tarihi: 24.03.2016, Erişim Adresi: <http://foreignpolicy.com/2016/03/23/erdogans-epic-europe-trolling-eu-migrant-refugee-deal/>.
- “David Cameron rules out third term as prime minister (2015), *The Guardian*, Erişim Tarihi: 19.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.theguardian.com/politics/2015/mar/23/david-cameron-i-would-not-serve-third-term-as-pm>.
- DEARDEN, Lizzie (2016), “EU referendum date set for 23 June after David Cameron secures reforms giving UK 'special status'”, *The Independent*, Erişim Tarihi: 20.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/when-is-eu-referendum-vote-date-set-on-23-june-in-out-david-cameron-reforms-brexit-a6885811.html>.
- “Erdoğan ve Putin arasında IŞİD petrolü polemliği” (2015), *BBC Türkçe*, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151130_putin_ucak.
- “Erdoğan'dan ABD'ye 'PYD' tepkisi: Bu nasıl ortaklık?” (2016), *BBC Türkçe*, 10 Şubat 2016, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/02/160210_erdogan_abd.
- “Erdogan's AKP party joins Cameron's conservative political family” (2013), *EurActiv*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.euractiv.com/section/elections/news/erdogan-s-akp-party-joins-cameron-s-conservative-political-family/>.
- “France ready to 'roll out the red carpet' for British exit from EU” (2013), *The Telegraph*, Erişim Tarihi: 20.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.telegraph.co.uk/finance/>

financialcrisis/9820327/France-ready-to-roll-out-the-red-carpet-for-British-exit-from-EU.html.

- “Gül'den İngiltere'ye tarihi ziyaret” (2011), *NTV*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.ntv.com.tr/turkiye/gulden-ingiltereye-tarihi-ziyaret,HJXj2ZCrjEykb6ZEBKP3Ig>.
- HAKURA, Fadi (2011), “UK-Turkey Relations and Turkey's Regional Role”, *Chatham House*, Eylül 2011, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Research/Europe/0511pment_hakura.pdf.
- HERSH, Seymour M. (2014), “The Red Line and the Rat Line”, *London Review of Books*, 17 Nisan 2014, Cilt 36, No: 8, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.lrb.co.uk/v36/n08/seymour-m-hersh/the-red-line-and-the-rat-line>.
- HOLEHOUSE, Matthew (2015), “Back an integrated EU or quit, Francois Hollande warns Britain”, *The Telegraph*, Erişim Tarihi: 22.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/francois-hollande/11917960/Back-an-integrated-EU-or-quit-Francois-Hollande-warns-Britain.html>.
- “Info Notes Political Relations” (2013), *Turkish Embassy in London*, 20.03.2013, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://london.emb.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=180168>.
- IQBAL, Jawad (2015), “Does the UK remain a world power?”, *BBC*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.bbc.com/news/uk-32317703>.
- “İngiliz akademisyen Stephenson hakkındaki sınırdışı kararı kalktı” (2016), *Diken*, 18.03.2016, Erişim Tarihi: 18.03.2016, Erişim Adresi: <http://www.diken.com.tr/ingiliz-akademisyen-hakinda-sinirdisi-karari-kalkti/>.
- “İngiliz Dış Politikasının Ortadoğu İkilemi” (2013), *Uluslararası Politika Akademisi*, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/2013/09/17/ingiliz-dis-politikasin-in-ortadogu-ikilemi/>.
- “İngilizlerin ikinci vatani Fethiye” (2011), *Sabah*, 28.03.2011, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: http://www.sabah.com.tr/turizm/2011/03/28/ingilizlerin_ikinci_vatani_fethiye_oldu.
- “İngiltere 30 yıl sonra toplu konut inşa edecek” (2016), *NTV*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.ntv.com.tr/emlak/ingiltere-30-yil-sonra-toplu-konut-insa-edecek,y8YskeibHOSmHT2shkgqUw>.
- “İngiltere bankacılık sektöründe İran'la işbirliği yapmak istiyor” (2015), *Sputnik Türkiye*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://tr.sputniknews.com/ekonomi/20150823/1017287199.html>.
- “İngiltere Büyükelçisi: PYD'yi PKK ile aynı görmüyoruz” (2015), *T24*, 10 Ağustos 2015, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: <http://t24.com.tr/haber/ingiltere-buyukelcisi-pydyi-pkk-ile-ayni-gormuyoruz,305731>.
- “İngiltere garantörlükten vazgeçmeye hazır” (2016), *Kıbrıs Gazetesi*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.kibrisgazetesi.com/?p=761064>.

- “İngiltere ile Türkiye ilişkileri altın çağını yaşıyor” (2011), *Habertürk*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.haberturk.com/dunya/haber/696762-ingiltere-ile-turkiye-iliskileri-altin-cagin-i-yasiyor>.
- “İngiltere sınav takvimini Ramazan'a göre değiştirdi” (2016), *BBC Türkçe*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160107_ingiltere_ramazan.
- “İngiltere ve Mısır anlaştı” (2015), *Sputnik Türkiye*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://tr.sputniknews.com/avrupa/20151107/1018864850/ingiltere-misir-mutabakat.html>.
- “İngiltere yaptırımlara rağmen Rus gazını doğrudan satın almaya hazırlanıyor” (2014), *Enerji Enstitüsü*, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: <http://enerjienstitusu.com/2014/03/26/ingiltere-yaptirimlara-ragmen-rus-gazini-dogrudan-satin-almaya-hazirlaniyor/>.
- İngiltere-Türkiye İlişkileri Gelişiyor mu?” (2013), *Amerika'nın Sesi*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.amerikaninsesi.com/content/ingiltere-turkiye-iliskileri-gelisiyor-mu/1795742.html>.
- “İngiltere: Genel Ekonomik Durum”, *Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı*, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/yuzdeC4yuzdeB0ngiltere/html-viewer-ulkeler?contentId=UCMyuzde23dDocNameyuzde3AEK-160181&contentTitle=Genelyuzde20Ekonomikyuzde20Durum&_afLoop=2321271304255042&_afWindowMode=0&_afWindowId=blioio46o_1#!yuzde40yuzde40yuzde3F_afWindowIdyuzde3Dblioio46o_1yuzde26_afLoopyuzde3D2321271304255042yuzde26contentIdyuzde3DUCMyuzde2523dDocNameyuzde253AEK-160181yuzde26contentTitleyuzde3DGenelyuzde2BEkonomikyuzde2BDurumyuzde26_afWindowModeyuzde3D0yuzde26_adf.ctrl-stateyuzde3Dblioio46o_25.
- “İngiltere: Türkiye'nin AB üyeliğini engelleyebiliriz” (2016), *NTV*, 13.03.2016, Erişim Tarihi: 13.03.2016, Erişim Adresi: <http://www.ntv.com.tr/dunya/ingiltere-turkiyenin-ab-uyeligini-engelleyebiliriz,la4S2xJ5UkK5-gA3YmrIQA>.
- “İngiltere'den, Kıbrıs'taki Üssü Devretme Önerisi” (2015), *Star Kıbrıs*, 24.11.2015, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.starkibris.net/index.asp?haberID=217271>.
- KAZOKOĞLU, Cüneyt (2015), “Türkiye doğalgazda Rusya'ya ne kadar bağımlı?”, *BBC Türkçe*, 4 Aralık 2015, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: http://www.bbc.com/turkce/ekonomi/2015/12/151204_rusya_turkiye_dogalgaz_cuneyt_kazokoglu.
- “Kurban Bayramı 2015: David Cameron'un mesajı” (2015), *Gov.uk*, 23.09.2015, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: <https://www.gov.uk/government/news/eid-al-adha-2015-david-camerons-message.tr>.
- KUTLAY, Mustafa (2014), “Mustafa Kutlay: İngiltere AB'den Ayrılsa Ne Olur?”, *Uluslararası Politika Akademisi*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/2014/09/11/mustafa-kutlay-ingiltere-abden-ayrilirsa-ne-olur/>.

- MARTIN, Peter (2016), “After Empire: An Era of British Decline”, *Foreign Affairs*, 20 Ocak 2016, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2016-01-20/after-empire>.
- MATTHIJS, Matthias (2013), “David Cameron’s Dangerous Game: The Folly of Flirting With an EU Exit”, *Foreign Affairs*, Eylül-Ekim 2013, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <https://www.foreignaffairs.com/articles/western-europe/2013-09-01/david-cameron-s-dangerous-game>.
- MENON, Anand (2015), “Little England No More?: The United Kingdom Sends a Signal in Syria”, *Foreign Affairs*, 16 Aralık 2015, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-kingdom/2015-12-16/little-england-no-more>.
- MERCAN, Sezgin (2013), “Türkiye-AB İlişkilerine İngiltere Modeli”, *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/ingiltere/2013/02/08/6876/turkiye-ab-iliskilerine-ingiltere-modeli>.
- NAS, Çiğdem, “Cameron Ziyaretinin Ardından”, *İKV*, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: <http://oldweb.ikv.org.tr/icerik.asp?konu=haberler&id=2761&baslik=yuzdeDDNGyuzdeDDLTEREyuzde20BAyuzdeDEBAKANiyuzde20DAVIDyuzde20CAMERONyuzde92UNyuzde20TyuzdeDCRkyuzdeDDYyuzde20ZyuzdeDDYARETyuzdeDDyuzde20ARKASINDANyuzde20ByuzdeDDRyuzde20DEyuzdeD0ERLENDyuzdeDDRMEyuzde20YAZISI>.
- “No:224, 6 Ekim 2011, Türkiye-İngiltere Tatlıdil Forumu Hk.” (2011), *Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: http://www.mfa.gov.tr/no_224_-6-ekim-2011_-turkiye-ingiltere-tatlidil-forumu-hk_.tr.mfa.
- “No: 61, 10 March 2016, Press Release Regarding the 5th Meeting of “Turkish - British Tatlıdil Forum”” (2016), *Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs*, Erişim Tarihi: 12.03.2016, Erişim Adresi: http://www.mfa.gov.tr/no_-61_-10_03_-2016_-press-release-regarding-the-5th-meeting-of-_turkish-_british-tatlilforum_.en.mfa.
- OSBORNE, Samuel (2016), “Putin could end Syrian civil war 'by making a phone call', Philip Hammond says”, 14 Şubat 2016, *The Independent*, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/putin-could-end-syrian-civil-war-by-making-a-phonecall-philip-hammond-says-a6873121.html>.
- ÖRMECİ, Ozan (2015), “Birleşik Krallık AB’den Çıkacak Mı?”, *Uluslararası Politika Akademisi*, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/2015/06/02/birlesik-krallik-abden-cikacak-mi/>.
- ÖRMECİ, Ozan (2015), “Birleşik Krallık Seçimlerinin Ardından”, *Uluslararası Politika Akademisi*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/2015/05/20/birlesik-krallik-secimlerinin-ardindan/>.
- ÖRMECİ, Ozan (2014), “British PM David Cameron Set to Visit Turkey This Week”, *Uluslararası Politika Akademisi*, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/2014/12/08/british-pm-david-cameron-set-to-visit-turkey-next-week/>.

- ÖRMECİ, Ozan (2014), "Rusya'nın Ukrayna Politikasına Yönelik Eleştiriler ve Yeni Soğuk Savaş Tartışmaları", *Uluslararası Politika Akademisi*, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/2014/11/19/rusyanin-ukrayna-politikasina-yonelik-elestiriler-ve-yeni-soguk-savas-tartismalari/>.
- PFEFFER, Anshel (2015), "Is David Cameron the Most pro-Israel British PM Ever?", *Haaretz*, 27 Nisan 2015, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.haaretz.com/israel-news/.premium-1.653847>.
- "Relations between Turkey and the United Kingdom", *Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-the-united-kingdom.en.mfa>.
- RENTOUL, John (2016), "David Cameron is finished whatever happens in the EU referendum", *The Independent*, Erişim Tarihi: 21.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.independent.co.uk/voices/comment/david-cameron-is-finished-whatever-happens-in-the-eu-referendum-a6886361.html>.
- "Report finds that Britain's wages are the most unequal in Europe" (2015), *The Independent*, 19 Mayıs 2015, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/report-finds-that-britains-wages-are-the-most-unequal-in-europe-10259077.html>.
- "ROBERT Fisk: Türkiye Pakistan'ın yolundan gidiyor" (2015), *BBC Türkçe*, 28 Temmuz 2015, Erişim Tarihi: 22.02.2016, Erişim Adresi: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150727_fisk_kurtler.
- "Scottish MP detained in Turkey talks of 'terrifying experience'", *The Guardian*, 27 Şubat 2016, Erişim Tarihi: 28.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.theguardian.com/uk-news/2016/feb/27/scottish-mp-detained-in-turkey-talks-of-terrifying-experience>.
- "Suudi Arabistan, Suriye'ye karadan müdahalede ısrarcı" (2016), *Sputnik Türkiye*, Erişim Tarihi: 17.02.2016, Erişim Adresi: <http://tr.sputniknews.com/ortadogu/20160210/1020785800/suudi-arabistan-suriye-ye-karadan-mudahalede-ısrarci.html>.
- TANSİ, Deniz (2015), "'Oyunu Değiştirmek' ve Britanya Dersleri", *Uluslararası Politika Akademisi*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/2015/05/09/oyunu-degistirmek-ve-britanya-dersleri/>.
- "The economic consequences of leaving the EU" (2014), *Centre for European Reform*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: http://www.cer.org.uk/sites/default/files/publications/attachments/pdf/2014/report_smc_final_report_june2014-9013.pdf.
- TİM (2014), "Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu 2014", Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: http://www.tim.org.tr/files/downloads/raporlar/tim_ekonomi_ve_dis_ticaret_raporu_2014.pdf.
- "Turist sayısında rekor!" (2015), *Milliyet*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.milliyet.com.tr/turist-sayisinda-rekor-/ekonomi/detay/2002775/default.htm>.
- "Turkish journalists face life in jail over Syria report" (2016), *BBC*, 27.01.2016, Erişim Tarihi: 07.03.2016, Erişim Adresi: <http://www.bbc.com/news/world-europe-35422357>.

- “Türkiye-Birleşik Krallık İlişkileri”, *Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ingiltere-siyasi-iliskileri.tr.mfa>.
- “Türkiye-İngiltere Ekonomik İlişkileri İvme Kazanıyor”, *DEİK*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: https://www.deik.org.tr/6016/TyüzdeC3yüzde9CRKyüzdeC4yüzdeB0YE_yüzdeC4yüzdeB0NGyüzdeC4yüzdeB0LTERE_EKONOMyüzdeC4yüzdeB0K_yüzdeC4yüzdeB0LyüzdeC4yüzdeB0yüzdeC5yüzde9EKyüzdeC4yüzdeB0LE RyüzdeC4yüzdeB0_yüzdeC4yüzdeB0VME_KAZANIYOR.html.
- “Türkiye-İngiltere ilişkilerinde 'altın çağ’” (2010), *Hürriyet*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-ingiltere-iliskilerinde-altin-cag-15426304>.
- “Türkiye-İngiltere ilişkilerinde 'altın çağ’” (2011), *BBC Türkçe*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/11/111123_gul_wednesday.shtml.
- “Türkiye'nin beyin gücü yurtdışında eğitime 1,5 milyar dolar harcıyor” (2015), *Milliyet*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.milliyet.com.tr/-turkiye-nin-beyin-gucu-egitim-2029136/>.
- “Türkler varken polise ne gerek var!” (2011), *Sabah*, 09.08.2011, Erişim Tarihi: 15.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.sabah.com.tr/dunya/2011/08/09/turkler-varken-polise-ne-gerek-var>.
- TÜYSÜZOĞLU, Göktürk (2014), “İskoçya Bağımsızlığı Neden Reddedti?”, *Uluslararası Politika Akademisi*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/2014/09/21/iskocya-bagimsizligi-neden-reddetti/>.
- “UK is 'most entrepreneurial' country in Europe” (2014), *The Telegraph*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.telegraph.co.uk/finance/yourbusiness/11241579/UK-is-most-entrepreneurial-country-in-Europe.html>.
- “UK-Turkey Relations and Turkey’s Regional Role” (2012), Government Response to the House of Commons Foreign Affairs Committee Report of Session 2010-12, Haziran 2012, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/32945/2012-jun-uk-turkey-relations.pdf.
- “UK-Turkey relations and Turkey’s regional role - Foreign Affairs Committee”, *Parliament.uk*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201012/cmsselect/cmfa/1567/156706.htm>.
- “Unanimous support for UK-EU deal – Tusk” (2016), *BBC*, Erişim Tarihi: 20.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.bbc.com/news/uk-politics-35616768>.
- “Une majorité de Français souhaite un référendum sur la sortie de la France de l’UE” (2016), *Le Monde*, Erişim Tarihi: 12.03.2016, Erişim Adresi: http://www.lemonde.fr/europe/article/2016/03/12/une-majorite-de-francais-souhaite-un-referendum-sur-le-frexit-la-sortie-de-la-france-de-l-ue_4881768_3214.html.
- “US anger at Britain joining Chinese-led investment bank AIIB” (2015), *The Guardian*, 13 Mart 2015, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.theguardian.com>

/us-news/2015/mar/13/white-house-pointedly-asks-uk-to-use-its-voice-as-part-of-chinese-led-bank.

“Üyelikten çıkmak isteyenler artıyor” (2015), *DW Türkçe*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://www.dw.com/tr/yüzdeC3yüzdeBCyelikten-yüzdeC3yüzdeA7yüzdeC4yüzdeB1kmak-isteyenler-artyüzdeC4yüzdeB1yor/a-18696643>.

“‘Watershed moment’: UK starts building new permanent navy base in Bahrain” (2015), *RT*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <https://www.rt.com/uk/320358-royal-navy-base-bahrain/>.

YAKIŞ, Yaşar (2013), “Turkish-UK 'Tatlidil' Forum”, *Today's Zaman*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: http://www.todayszaman.com/columnist/yasar-yakis/turkish-uk-tatlidil-forum_330173.html.

“Yeni Dönemde Türkiye - İngiltere İlişkileri” (2014), İngiltere Büyükelçisi Richard Moore'un Atılım Üniversitesi Konferansı, *Atılım Üniversitesi Kadriye Zaim Kütüphanesi*, Erişim Tarihi: 16.02.2016, Erişim Adresi: <http://kurumsal.library.atilim.edu.tr/libinstitutional/view/id/1870>.

ZAKARIA, Fareed (2015), “Center the serious place in politics”, *CNN*, Erişim Tarihi: 14.02.2016, Erişim Adresi: <http://edition.cnn.com/2015/09/22/opinions/zakaria-center-politics/index.html>.

“Zaman newspaper: Defiant last edition as Turkey police raid” (2016), *BBC*, 05.03.2016, Erişim Tarihi: 07.03.2016, Erişim Adresi: <http://www.bbc.com/news/world-europe-35735793>.